

Fórum

ochrany přírody

- / FITNESS CHECK
- / NEDOSTATKY NATUROVÝCH HODNOCENÍ
- / ZNOVU K POJMOSLOVÍ CONSERVATION X PROTECTION

02
2015

Vážení čtenáři,

Fórum ochrany přírody považuji za velmi potřebný a užitečný koncept, který si v podstatě vynutila nedávná česká realita a také mimoběžné aktivity v ochraně přírody – ve státní správě, resortních či nevládních organizacích, ve výzkumu či výchově odborníků. Dosavadní setkávání v rámci FOP jasně potvrdilo na jedné straně vícekolejnost aktivit i kompetencí, nekoncepčnost, roztržitost a informační bariéry, na druhé straně velkou nespokojenost se současným stavem a chůf s tím něco dělat. Na konceptu FOP je nejcennější právě ta otevřenost všem názorům, důkladná, leč slušná a věcná diskuse a hledání konsensu na základě faktů. Sám se celý život „potácím“ mezi výzkumem a ochranou přírody a jako zásadní problém vidím neochotu (nepřipravenost?) české veřejnosti přijmout evidentní fakta. Ve veřejném diskurzu naprosto převládají urputná tvrzení hlasitě prosazující finančně silné nepřiznané zájmy (Soutok, Šumava, D–O–L aj.). Nové číslo ostatně přináší příklady i z mého oboru. Zejména děčínské „kolečko salámu“ ilustruje snahu budovat českou námořní cestu „naplňováním c.k. vodocestního zákona“ navzdory faktům! Příběh revitalizací vodních toků je naopak ukázkou, že to jde. Příjemné počtení!

Jaroslav Vrba

profesor hydrobiologie na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích

OBSAH

// EDITORIAL

Jaroslav Vrba

2

// AKTUALITY A ZAJÍMAVOSTI

Za zážitkem do přírody Eva Cepáková

3

On-line vzdělávání v ochraně přírody Simona Poláková

3

Jak jsme zachraňovali svět aneb půl století ve službách mezinárodní ochrany přírody Alena Bauerová

3

Sborník Povodně a sucho: krajina jako základ řešení je na světě Petr Petřík

4

Sdílejte své zkušenosti! Simona Poláková

4

Cena Evropské komise pro Naturu 2000 Simona Poláková

4

// VÝSTUPY ZE SETKÁNÍ FÓRA

V mělkém rybníce se nedaří velkým rybám Jan Dušek

5

// ANALÝZY A KOMENTÁŘE

Ochrana versus ochrana aneb ... Co s tím? Michael Hošek

9

Jak zajistit péči o horské louky v praxi?

Stanislav Březina, Tomáš Janata, Michael Hošek, Andrea Svobodová

10

Světový kongres chráněných území 2014 – inspirace nejen pro Evropu

Michael Hošek, Tomáš Rothröckl, Handrij Härtel, Jakub Kašpar

12

Revize směrnice o stanovištích a směrnice o ptácích

Michael Hošek, Jan Dušek

15

Každý Tomáš není Masaryk aneb chvála standardů pro naturová hodnocení

Stanislav Březina

17

Plavební stupeň Děčín aneb salámová metoda po česku Petr Bauer

21

Vývoj oboru revitalizace drobných vodních toků

Karel Vrána, Michaela Vejvalková

24

// ROZHOVOR

Ochrana a péče o ohrožená stanoviště hmyzu

Jan Dušek, rozhovor s Lukášem Čížkem

28

Foto z titulní strany:

Ledňáček říční je vlajkovým druhem přirozených toků i soustavy Natura 2000.

Foto Zdeněk Hromádko

Fórum ochrany přírody 2/2015 ● ročník 2 ● vychází elektronicky 4x ročně ● zdarma ● vydává Fórum ochrany přírody, Slezská 125, 130 00 Praha 3 ● IČO 227 19 466 ● redaktorka Markéta Dušková ● grafický návrh a úprava Edita Hrušešová ● redakční rada Alena Bauerová, Petr Birklen, Jan Dušek, Michael Hošek, Simona Poláková, Tomáš Rothröckl, Petr Roth a David Storch ● kontakt: forumochranyprirody@email.cz, +420 604 503 856 ● ISSN 2336-5056 ● číslo vychází 24. 4. 2015.

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci projektu "Příroda, koho to zajímá" (reg. č. EHP-CZ02-OV-1-016-01-2014).

ZA ZÁŽITKEM DO PŘÍRODY

V letošním roce pořádá ekologická nezisková společnost Beleco cyklus přírodovědných exkurzí pro širokou veřejnost, které se uskuteční v rámci populárně naučné kampaně Příběhy české přírody, představené v minulém čísle časopisu. Cílem kampaně je ukázat veřejnosti nejnovější vědecké poznatky o změnách v české přírodě, prezentovat nové vnímání vztahu člověka a krajiny a veřejnost do tohoto poznávání zapojit. Exkurze proto budou směřovány na místa, kde působení člověka, mnohdy i zcela neúmyslně, zajímavým způsobem ovlivnilo flóru a faunu. V některých případech se bude jednat o lokality, kde by běžný člověk

pozitivní zážitek spojený s přírodou nejspíš ani neočekával – uprostřed velkoměsta, na hnědouhelných výsypkách či v bývalých vojenských prostorech.

Exkurzí proběhne celkem čtrnáct, v každém kraji ČR jedna. Průvodci budou vždy dva biologové, znalci daného území, kteří budou připraveni odpovídat na otázky účastníků z řad laické i odborné veřejnosti. A na jaké exkurze se můžete těšit? Již nyní vás můžeme pozvat například na Borkovická Blata na Táborsku – rašeliniště s ukázkou původních stanovišť i ploch ovlivněných těžbou a následně revitalizovaných (sobota 13. června), nebo do opuštěného vojenského prostoru ve středočeských Milovicích,

kde bude k vidění vliv různých typů lidské činnosti včetně pojezdu vojenské techniky, pastvy ovcí či nejnověji exmoorských poníků (sobota 23. května). Cyklus nabídne i další atraktivní témata a lokality, jako jsou orchidejové louky v Bílých Karpatech, oživené staré šterkopískovny u Olomouce či zajímavosti hornické krajiny na Karvinsku. Podrobnější informace o jednotlivých exkurzích najdete v blízké době na facebooku a samostatných webových stránkách projektu. Veškeré novinky můžete sledovat na [facebooku Beleca](#) a na [webových stránkách Beleca](#).

Eva Cepáková

ON-LINE VZDĚLÁVÁNÍ V OCHRANĚ PŘÍRODY

Technologie e-learningu umožňují absolvování přednášek na nejrůznější témata od mnoha prestižních organizací v zásadě komukoliv kdekoliv. Výhodou je i možnost časově si přizpůsobit studium svým možnostem. V ochraně přírody jsou k dispozici zatím především kurzy zahraniční, většinou běžící v angličtině. Zde je přehled několika z nich.

Na [platformě Coursera](#) je nabízeno mnoho vysokoškolských kurzů nejrůznějších témat od prestižních světových univerzit. Jejich výhodou je, že bývají opatřeny titulkami, občas i v češtině. Většina kurzů se pravidelně opakuje. Jednotlivé přednášky

bývají uvolňovány jednou týdně. Základní absolvování kurzu je zdarma, za peníze si můžete nechat vystavit ověřený certifikát o absolvování kurzu. Přímo kurz ochranné biologie zde zatím není, několik se jich ale věnuje problematice energetiky a životního prostředí, globální změně klimatu, případně umění argumentace a komunikace i managementu.

IUCN nabízí [on-line kurzy](#) zaměřené na strategickou a efektivní komunikaci v ochraně přírody.

The Nature Conservancy nabízí řadu [kurzů](#) úzce zaměřených na ochranu přírody, ať už se jedná o modul o bioindikátorech,

o chráněných územích a jejich managementu (zaměřené celosvětově) nebo o GIS. Velmi zajímavé, ale ne zrovna levné, kurzy je možné najít na [ACS Distance Education](#). Jejich certifikáty jsou ale ve Velké Británii uznávány jako plnohodnotné vzdělání. Navíc jsou mnohem rozsáhlejší a praktičtější než výše uvedené, spíše přehledové, kurzy Nature Conservancy. Přednášky jsou zaměřené na praktické managementové poznatky, legislativu, rozhodovací procesy, management zdrojů, EIA, ale i třeba herpetologii a ornitologii.

Simona Poláková

JAK JSME ZACHRAŇOVALI SVĚT ANEB PŮL STOLETÍ VE SLUŽBÁCH MEZINÁRODNÍ OCHRANY PŘÍRODY

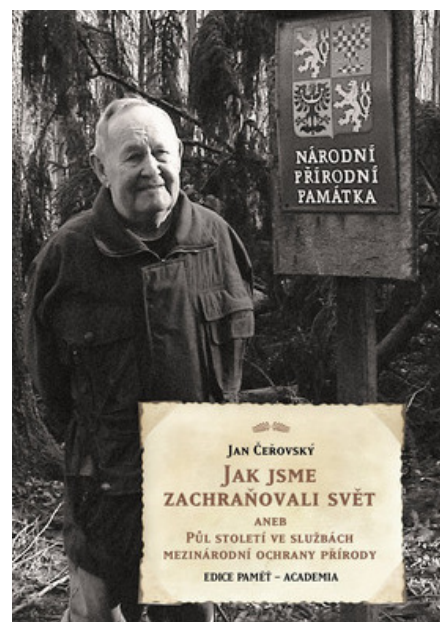
Zajímavé informace z minulých více než 50 let ochrany přírody u nás a na mezinárodní scéně, skvělý humor autora, se kterým glosuje různé události a aktéry, zajímavé pohledy do zákulisí oficiální odborné scény ochrany přírody, zážitky a postřehy z pěti kontinentů světa – to a řadu detailů vývoje ochrany přírody a environmentální výchovy, které nejsou jinde zmapovány, najdete v pamětech renomovaného českého botanika, ekologa a ochránce přírody Jana Čeřovského „Jak jsme zachraňovali svět“. Na závěr ještě autor přidal medailonky osobností, s nimiž spolupracoval, například Jeana Dorsta (*Ohrožená příroda*), jednoho z bývalých ředitelů IUCN Harolda Jeffer-

sona Coolidge nebo ekologického novináře Josefa Velka.

Kniha je velmi čtivá a pobaví i „neochránáře“. Vývoj a události ochrany přírody jsou popsány v souvislostech vývoje společnosti, takže se čtenář doví i mnoho zajímavých vazeb. Paměti Jana Čeřovského jsou typ knihy, na kterou si rádi najdete čas.

Alena Bauerová

Jan Čeřovský
JAK JSME ZACHRAŇOVALI SVĚT ANEB PŮL STOLETÍ VE SLUŽBÁCH MEZINÁRODNÍ OCHRANY PŘÍRODY
 Academia, listopad 2014

SBORNÍK POVODNĚ A SUCHO: KRAJINA JAKO ZÁKLAD ŘEŠENÍ JE NA SVĚTĚ

V prosinci minulého roku vyšel pod hlavičkou Botanického ústavu Akademie věd ČR sborník ze seminářů komise pro životní prostředí AV ČR inspirovaných stavem, když je vody moc a když je jí málo. Podílelo se na něm 22 autorů z vědecké obce, státní správy i soukromí hospodářství. Všechny spojoval zájem o šetrnější nakládání s veřejným prostorem, kterému říkáme krajina, ať už je to ta zemědělská zerodovaná, zalesněná a acidifikovaná, zmítaná povodněmi, soužená suchem či postupně mizející pod asfaltem a betonem. Nechtěli jsme poukazovat jen na negativa, proto v publikaci naleznete příklady úspěšných pokusů o nápravu, jako je

obnova mokřadu. Sborníkové příspěvky přístupnou formou přiblížily otázky kolem půdy, klimatu a hydrosféry – krajinu mnohovrstevnatou, v níž komunikace mezi uživateli krajinných složek je už otázkou ryze společenská. Proto jsme ocenili předmluvy ke sborníku od vrcholných představitelů klíčových ministerstev a poradce premiéra, který významně přispěl k obnově Rady vlády pro udržitelný rozvoj. Postupně se tak daří naplňovat doporučení komise, která stála u zrodu seminářů. Ty probíhají pravidelně a na různá témata podobně jako setkávání Fóra ochrany přírody. Ani semináře, ani ratifikací Evropské úmluvy o krajině nebo nedávným zapojením ČR

do Mezivládniho panelu pro biodiverzitu a ekosystémové služby (IPBES) však ještě není vyhráno. Zabrat se musí na všech frontách – výchova a vzdělávání, osvěta, legislativa a výzkum. Na sborník a předcházející semináře přispělo Ministerstvo zemědělství, Ministerstvo životního prostředí a Akademie věd České republiky a můžete si ho zakoupit za 200 Kč v Botanickém ústavu v Průhoncích, pražské prodejně nakladatelství Academia na Václavském náměstí nebo Karolinum v Celetné.

Petr Petřík

SDÍLEJTE SVÉ ZKUŠENOSTI!

Mnozí z odborníků mají kvalitní data založená na terénním pozorování efektivity hospodaření z pohledu ochrany přírody, která však nemají ambici uplatnit se v odborných médiích. Přitom právě tato data mohou sloužit jako zdroj inspirace i varování pro další plánování.

Jednou z možností, kde sdílet tyto zkušenosti, je na webu Fóra ochrany přírody [zde](#). Příspěvky postihují detaily (včetně ekonomického aspektu) a lokální specifika, z nichž je možné dále čerpat pro souhrnné práce nebo se inspirovat při hospodaření v obdobných podmínkách. Zároveň nejsou tak časově náročné na přípravu jako článek v periodiku.

Můžete zde najít například zkušenosti s obnovou tradiční pastviny na lesní půdě v lokalitě Nový svět, výsledky mapování potenciálních lokalit sysla obecného na Jižní Moravě v roce 2011, výsledky dlouho-

Pláž pro biodiverzitu na písčinně CEP II. Foto Simona Poláková

dobého monitoringu PP Jezírko Kutnar z hlediska řas a sinic či jak řešit lokální problém s intenzivním zemědělským managementem, který ohrožuje populaci kriticky ohroženého druhu hmyzu. Nově tam přibyla data o sledování rekultivací písčoven a záchraně orchidejí v lokalitě s vysokým výskytem divokých prasat.

I vy můžete do této sekce přispívat. Můžete se buď zaregistrovat na webu [Fóra ochrany přírody](#) a začít přispívat sami nebo můžete kontaktovat koordinátorku Simonu Polákovou (polakova@forumochranyprirody.cz).

Simona Poláková

CENA EVROPSKÉ KOMISE PRO NATURU 2000

Podle průzkumu provedeného pro Evropskou komisi (EK) jen 27 % občanů EU slyšelo o Naturě 2000 a jen 11 % skutečně ví, o čem se jedná. Proto se EK rozhodla vyhlásit soutěž o nejlepší lokalitu Natury 2000, kde se nejvhodněji kloubí ochranný management, výhody pro místní ekonomiku a informovanost veřejnosti o systému Natury 2000 (blíže [zde](#)). Odborná komise hodnotí přihlášky v kategoriích *Komunikace, Ochrana přírody, Přeshraniční spolupráce, Socioekonomické výhody a Sladění zájmů*

stakeholderů, o Ceně veřejnosti rozhoduje celoevropské hlasování.

V roce 2015 se přihlásilo 93 projektů, nejvíce jich bylo ze Španělska (13), Francie (12) a Polska (9). Nejvíce jich bylo přihlášeno v kategorii *Ochrana přírody* (38), nejméně pak v *Sladění zájmů* (6). Mezi účastníky je i projekt z ČR týkající se Poodří, kde Moravskoslezská kraj vytváří *Jednotný informační a komunikační systém ochrany přírody v NUTS II Moravskoslezsko*. Ze všech projektů bylo vybráno 23, které

postoupily do dalšího hodnocení. *O Ceně veřejnosti* je možné hlasovat až do 6. 5. 2015 [zde](#), bohužel český projekt do tohoto seznamu nepostoupil. Zapojte se – inspirujte se příklady z jiných zemí, hlasujte a příští rok se přihlaste s nějakým vlastním projektem!

Simona Poláková

V MĚLKÉM RYBNÍCE SE NEDAŘÍ VELKÝM RYBÁM

JAN DUŠEK

TŘETÍ DÍL CYKLU „SETKÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY“

Mgr. JAN DUŠEK

Na Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR spoluzaložil a vedl odbor monitoringu. Poté se stal vůdčí osobností několika významných neziskových organizací věnujících se odborné ochraně přírody a konzultantem zabývajícím se zejména implementací směrnice o stanovištích v evropských zemích.

První pokus uspořádat setkání Fóra ochrany přírody mimo Prahu byl směřován do města našemu oboru dlouhodobě nakloněnému – Olomouce. Setkání se konalo 6. dubna 2013 v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého a sešlo se na něm 59 účastníků, aby společně diskutovali témata související se zajištěním ochrannářského managementu v chráněných územích a s problematikou ochrany stojatých vod. Po úvodních stručných prezentacích k probíraným tématům se účastníci rozdělili do diskusních skupin, ve kterých pak společně definovali silné a slabé stránky současné situace a pokusili se nastínit základy vize optimálního stavu ve střednědobém horizontu a také hlavní ochrannářské cíle v dané problematice. V tomto příspěvku jsou shrnuty závěry prezentované na závěr setkání plénu všech účastníků, které byly přehledně sepsány a jsou k dispozici na [webu Fóra ochrany přírody](#).

MANAGEMENT CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ

Účastníci Fóra ochrany přírody se shodli, že v obecné rovině máme dostatečné legislativní nástroje. Znatelně ale v zákoně chybí zakotvení pojmů „předmět ochrany“ a „cíl

ochrany“, které se jinak běžně používají. Udržení nebo zlepšení stavu předmětu ochrany musí být základním dlouhodobým cílem každého chráněného území. Plány péče by měly vznikat participativním postupem při práci kolektivu odborníků na různé specializace, kteří budou čerpat z připomínek a poznatků hospodařících subjektů a občanské společnosti. Základem pro návrhy ochrannářských opatření by mělo vyhodnocení efektivity a dopadů předchozí etapy managementu. V plánech

Plány péče by měly vznikat participativním postupem.

péče musí být stanoveny jasné cíle ochrany včetně ukazatelů (indikátorů) úspěšnosti na období platnosti plánu. Období platnosti by potom nemělo být paušální, ale mělo by být stanovováno flexibilně na základě potřeb v konkrétních lokalitách. Každý plán péče by potom měl být odborně oponován. Předmět ochrany by měl obsahovat jak deštníkové, tak i vlajkové fenomény. Reprezentativní deštníkové druhy a biotopy jsou významné zejména z hlediska managementu, vlajkové přírodní prvky potom z hlediska prezentace vůči

Aktivní ochranáři se sešli již potřetí k diskusi na setkání Fóra. Foto Jiří Křesina

veřejnosti. Plán péče musí řešit i případné střety mezi různými ekologickými nároky předmětů ochrany (např. chřástal a louky). Prozatím účastníci Fóra nemají jasno v tom, zda by předmětem ochrany měla být také samotná ochrana přírodních procesů.

Podle diskutujících je pozitivní, že na hospodaření v chráněných územích stále relativní dostatek financí. Nebo lépe řečeno, není možné tvrdit, že by peněz bylo kriticky

Je klíčové ujasnění rozdělení prostředků na mandatorní výdaje a nenárokové soutěže o další prostředky.

málo, i když kvalitní hospodaření pokrývající všechny žádoucí lokality by vyžadovalo prostředky vyšší. Velmi užitečné by proto bylo zpracování analýzy potřebného optimálního finančního objemu, jejíž výsledky by ale neměly směřovat k určení minima ani maxima. Interpretace takové studie by vyžadovala velmi vysokou opatrnost proti případnému zneužití.

Problémem ochrannářského managementu je zacílení a využívání financí. Zejména projekty menšího rozsahu jsou podfinancované. Přitom důraz ze strany poskytovatelů by měl být dáván právě na podporu malých projektů zaměřených na prioritní témata a také na motivování vlastníků (včetně podpory lokálních výrobců). Pro takové zadatele by finance měly být co nejnadhěji

přístupné. U velkých zdrojů podle účastníků Fóra rozdělování prostředků neodpovídá prioritám a na realizovaných projektech je často znát překvapivě nízká kvalita práce. Realizace projektů se bohužel přizpůsobuje vždy formě dané výzvy a ne skutečným potřebám.

V otázce financování je klíčové ujasnění rozdělení prostředků na mandatorní výdaje a nenárokové soutěže o další prostředky. V případě využívání peněz pro management existují snad více než u jiných oblastí výrazné regionální rozdíly, zejména na straně jednotlivých krajských úřadů, prospěla by proto standardizace těchto výdajů.

V každém případě největší finanční zdroje investované jménem ochrany přírody nejsou v rukou ochranářů, ale rezortů zemědělství (dotace hospodařícím subjektům, např. agro-environmentální opatření), průmyslu a obchodu (rekultivace) a dopravy (zprůchodňování liniových staveb). Ochrana přírody musí silněji spolupřezhodovat v otázkách těchto souvisejících programů a investic, a to formou rovnocenné spolupráce na jejich přípravě, hodnocení klíčových akcí a monitoringu. Alarmující je situace, kdy nejsou systematicky monitorovány a vyhodnocovány dopady a efektivita použitých ochrannářských opatření, a to ani realizovaných podle plánu péče, nebo tyto výstupy nejsou odborné veřejnosti známé. Tento stav plyne z dosud stále nestabil-

ního financování monitoringu potřebnosti a efektivnosti managementových opatření. Takové financování by mělo být standardní součástí veškerých dotačních programů.

Na začátku dlouhodobého sledování je zásadní zjištění vstupních (referenčních) hodnot. Kvalitně nastavený monitoring s možným vyhodnocením v průběhu i na konci sledovaného období umožní věnovat se jen funkčním opatřením a určovat plochy, do kterých bude investováno, aby bylo dosaženo cílů ochrany stanovených v plánech péče. Výsledky budou pak dále promítány do následujících plánů.

Do monitoringu je možné zapojit studenty i veřejnost. Fórum připomnělo možnost ustanovení patronátních skupin pro jednotlivé lokality, které by tvořily odborníci i místní dobrovolníci.

V české ochraně přírody je k dispozici dostatek odborných kapacit. Z hlediska

Musíme rozvíjet schopnost komunikace a spolupráce s vlastníky pozemků.

odpovědnosti za provádění péče a její samotné realizace ale chybí kontinuita práce, a to jak na většině příslušných úřadů, tak ze strany hospodařících subjektů. Pohříchu neexistuje institut patrona jednotlivých zvláště chráněných území, který by se měl zřídit u odpovědných úřadů.

V době setkání nebyly s majiteli pozemků uzavírány veřejně právní dohody, které by zaručovaly kontinuitu péče, na tomto nástroji nicméně pracovala AOPK ČR. V podpoře vlastníků chybí účastníkům Fóra systémová podpora lokálních producentů (např. výrobců potravin). Obdobně si vyžaduje oficiální řešení problém likvidace a ukládání biomasy.

Chybí uspokojivé financování osvěty, je znatelný nedostatek důvěry veřejnosti v ochranu přírody. Měl by proto mnohem lépe fungovat „marketing ochrany přírody“, jasně sdělované informace veřejnosti musejí respektovat skutečné priority ochrany přírody. Zejména ale musíme rozvíjet schopnost komunikace a spolupráce s vlastníky pozemků. Standardně by měl být při prezentaci potřebnosti ochrannářského managementu využíván koncept ekosystémových služeb při vědomí všech limitů, které s sebou nese.

Stejně jako u dalších témat probíraných v rámci Fóra ochrany přírody narazili účastníci pracovních skupin na problém

Na Borkovických blatech je podporován samovolný vývoj lesních porostů, ale na rašelinném bezlesí je sucese regulována. Foto Markéta Dušková

dosavadní neexistence povinného permanentního vzdělávání pracovníků ochrany přírody ve veřejné správě. Takové standardizované vzdělávání by mělo obsahovat rozvoj odborných znalostí v oblasti ochrany přírody a zvýšení znalostí o tzv. „soft skills“ jako jsou komunikace s veřejností, plánování, projektové řízení apod. V případě zavedení institutu patrona chráněného území by pro tyto osoby mělo být zajištěno také speciální vzdělávání. Účastníci diskusních skupin k managementu v chráněných územích projevili zájem věnovat se dále hlouběji tématům zajištění péče o druhy s metapopulační dynamikou, ochraně říčních biotopů v kontextu stavu říčního kontinua, lesnickému managementu, problémům spojeným s působením vnějších vlivů na chráněné území a dalším.

OCHRANA STOJATÝCH VOD

Diskusní skupiny pro stojaté vody se věnovaly především problematice ochrany rybníčních stanovišť. Česká republika je zemí rybníkům zaslíbenou. Rybníky logicky slouží primárně produkci ryb, má tedy ochrana přírody právo do rybníkářského hospodaření mluvit? Podle účastníků ano a významně, protože málokterý typ stanoviště je v posledních desetiletích tak degradován, jako právě rybníky.

Rybníční lokality jsou u nás velmi početné

Zvyšování produkce ryb vede k poklesu početnosti mnoha druhů.

a stejně tak různorodé. Rybníky v krajině z ekologického pohledu částečně nahrazují převážně vymizelé mokřady. Zatím takto ještě fungují (i jako refugia pro mnohé vodní a mokřadní druhy), ale zvyšování produkce ryb vede k poklesu početnosti mnoha druhů živočichů a vodních rostlin, můžeme pozorovat i regionální vymírání. Dochází také ke zhoršování kvality vody, včetně dalších efektů na úrovni povodí (zanášení a eutrofizace toků). Hospodáři dávají důraz na kapra jako stěžejní produkt, který má však zásadní vliv na celý ekosystém. Stále populární je také chov polodivokých kachen. V rámci péče o rybníky dochází mnohde ke zhoršení morfologie rybníků, na mnoha nádržích chybí litorální porosty a odbahňování často nebere ohledy na potřeby jiných organismů než ryb. Tato alarmující situace je ale vzhledem k charakteristikám postižených organismů

naštěstí vratná. Máme dostatek základních znalostí pro aplikaci ochranných opatření, která by mohla vést k nápravě, i když procesy v hypertrofních vodách nejsou zatím dostatečně popsány. Klíčové

je často pouze formální. Ani v chráněných územích navíc nemáme vždy dostatečně specifikované předměty a cíle ochrany stojatých vod, tyto popisy je třeba doplnit i za cenu aktualizace plánů péče

*Některé ze Stružnických rybníků na Českolipsku mají charakter přírodního mokřadu.
Foto Jan Dušek*

je, aby bylo eliminováno lokální vymírání a významné populační úbytky. Toho lze dosáhnout, jen budou-li (obdobně jako v minulosti) existovat diverzifikované soustavy rybníků s různými funkcemi, která podporují široké spektrum organismů. Na základě odborné diskuze musíme také vypracovat postupy pro hospodaření na lokalitách postižených přítomností invazních druhů (jako jsou karas stříbřitý, střevlička východní nebo sumeček americký), abychom omezili jejich další šíření a ochránili ohrožené druhy.

Odborná správa rybníků by měla být zajištěna vysoce erudovanými specialisty vzdělanými i v problematice ochrany přírody. Pomoci může efektivní přenos zkušeností, zřízení databáze příkladů dobré praxe a dopracování aplikovatelných metodik. Stejně jako u jiných opatření je třeba důsledně analyzovat reakci ekosystému a jeho složek na aplikovaný management. Dobrým předpokladem pro ochranu rybníků v ČR je fakt, že existuje zákonná opora ochrany stojatých vod. V praxi se však potýkáme s tím, že nefunguje dodržování a vymáhání zákonů, ochrana

nebo i revize vyhlášovacích předpisů. Přidáme-li nízké odborné zázemí obecních úředníků, je příčin neblahého stavu popsán již dostatek.

Diverzifikovaná vlastnická struktura je současně pozitivem (absence monopolu s doprovodnými negativními jevy) i negativem (příliš mnoho zájmů a potřebného dohadování). Rybářská lobby je silná a ekonomické zájmy jsou pochopitelně velmi zásadní. Ochrana přírody navíc vyniká slabou komunikací s rybníkáři a nere-

Při využívání rybníků by měly být harmonizovány zájmy ekonomické, rekreační a ochranné.

spektováním jejich motivů a východisek. Při plánování managementu musíme více vnímat problém také očima druhé strany a usilovat o konsenzus s hospodáři. Bylo by dobré vhodně motivovat rybáře, realizovat společnou kampaň ohledně spotřebitelských preferencí a zavést případně označení pro produkty (ryby), které pocházejí z chovů šetrných k přírodě.

Nevyužíváme ani potenciál spolupráce s dalšími resorty, měli bychom spolupracovat na dlouhodobých vizích rybníkářství v ČR. K praktickému plánování potřebujeme kategorizaci typů rybníků a definování cílů ochrany přírody pro jednotlivé kategorie. Při způsobu využívání rybníků by měly být harmonizovány zájmy ekonomické, rekreační a ochranné. Musíme lépe porozumět vlivu novodobých managementových postupů v rybníčních ekosystémech. Podle diskutujících bychom

Hlavním cílem by mělo být prosazení elementárních zásad mimoprodukční funkce rybníků.

měli podporovat uzavřený cyklus produkce ryb. Velké subjekty by měly využívat rotaci způsobů obhospodařování a fází zazemňování rybníků.

Hospodařícími subjekty na některých cenných rybnících by mohly být nevládní organizace. Státní organizace by potom měly nastartovat a udržovat extenzivní hospodaření na rybnících ve svém vlastnictví a prezentovat je jako příklady dobré

potřeba respektovat mimoprodukční funkce, i v ekonomicko-právních vztazích s uživateli. V zákoně o rybářství by měly být mimoprodukční funkce rybníků zakotveny a definovány by zde měly být nepůvodní druhy.

V ČR je k dispozici dostatek dotačních prostředků orientovaných na rybníční hospodaření, a to včetně těch, které mají sloužit primárně zkvalitnění přírodního prostředí. Přestože u rybníků podpořených z takových dotačních programů existuje možnost kontroly hospodaření, jsou dotace využívány podle účastníků Fóra často nesmyslně, chybí faktická kontrola po realizaci investičních akcí a jejich následná udržitelnost. Státní organizace nestíhají kontrolu ani u vlastních rybníků.

Dotační tituly by měly být nastaveny tak, aby reálně podporovaly ochranu rybníků. Smysluplné dotace by měly být směřovány také na drobné revitalizace vodních biotopů propojené s existujícími rybníky. Z hlediska podpory biodiverzity má smysl budovat spíše menší a mělčí tůně, případně plně slovitelné nádrže, čemuž by mělo odpovídat nastavení hodnocení příslušných dotačních

podobu těchto dotačních titulů ovlivnit a iniciovat vznik cílených dotací. Hlavním cílem by zde pak mělo být prosazení elementárních zásad mimoprodukční funkce rybníků. U produkčních rybníků je třeba prosazovat funkční mozaiku na krajině úrovni a snažit se uplatňovat ochranné podmínky při odbahňování v rámci řízení při povolení zásahů.

Rybníky nejsou v krajině jen pro vodní a mokřadní organismy, mají řadu dalších funkcí (rekreace včetně lovu, retence vody ad.), argumentace jejich ochrany se nemusí odvíjet od výhradně ochranných tezí. Různé ekosystémové služby je ale při prezentaci třeba dobře argumentačně propojovat.

Rybníků si ve společnosti obecně vážíme, a proto jim určitě nehrozí akutně zánik. Podle účastníků setkání roste mezi obyvatelstvem potenciál k ochraně malých vod a mokřadů, je zde ale malé obecné povědomí o problému, jakkoli si každý může všimnout, jak jsou produkční rybníky špinavé. Bohužel dnes už prakticky chybí dobré příklady. Nezbyvá tedy než zvýšit obecné povědomí veřejnosti o problematice rybníků, medializovat nejaktuálnější problémy a vysvětlit význam rybníků. Je třeba využít pozitivního postoje veřejnosti k rybníkům pro spolupráci při jejich ochraně.

Také účastníci diskusních skupin ke stojatým vodám dali dohromady další podněty k detailnímu řešení, jako jsou problémy s chovy polodivokých kachen, problematika invazních druhů, dopady různých způsobů odbahňování a řadu dalších.

ZÁVĚREM

Třetí setkání Fóra ochrany přírody ukázalo, že během moderovaných diskuzí lze i během jediného dne dospět k velice konkrétním závěrům, které se opírají o dlouholeté zkušenosti účastníků. S výstupy účastníci dle svých možností dále pracovali, i když mnohé zůstalo neuchopeno a na celkové situaci se dodnes mnoho nezměnilo. Na setkání navázal v červnu 2013 speciální workshop věnovaný problematice rybníků, o kterém bude v následujícím čísle zvláštní článek.

Je to přijatelná cena za zvýšení produkce kapřího masa? Foto David Pithart

praxe. Často bude proto potřeba revidovat výběr hospodařícího subjektu, vzhledem k prioritám v lokalitě nemůže být jediných kritériem výše nájmů. Při nakládání se státním majetkem je v případě rybníků

titulů. Zvláštní podporu si zaslouží rekreační a vodohospodářské rybníky, které nejsou primárně určeny k chovu ryb.

Více soustředit bychom se měli na roli dotací do produkčního rybářství, pokusit se

OCHRANA VERSUS OCHRANA ANEB ... CO S TÍM?

MICHAEL HOŠEK

V MINULÉM VYDÁNÍ FÓRA OCHRANY PŘÍRODY BYL PUBLIKOVÁN ČLÁNEK PETRA ROTH A S NÁZVEM OCHRANA VERSUS OCHRANA ANEB PROČ JE (TAKÉ) DOBRÉ ROZUMĚT CIZÍM JAZYKŮM. OCEŇUJI SCHOPNOST AUTORA PROBLÉM ANALYZOVAT A VYSVĚTLIT. CHYBÍ MI VŠAK JEHO NÁVRH „CO S TÍM“.

Ing. MICHAEL HOŠEK

V Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR byl odpovědný za praktickou implementaci evropské legislativy a dokumentaci ochrany přírody včetně sledování jejího stavu (monitoringu). V současnosti je konzultantem v mezinárodních projektech, členem Rady Světového svazu ochrany přírody (IUCN), vicepresidentem EUROPARC Federation a koordinátorem její sekce Central and Eastern Europe.

Nejednotné chápání pojmů v ochraně přírody tak, jak je Petr Roth uvádí, považuji stejně jako on za velmi významný problém s potenciálně i prakticky negativními důsledky. Problém se jeví jako ještě významnější s ohledem na to, že se jedná o obecně užívaný název našeho oboru. Vždyť termín používaný již po generaci nemůže být špatný a všichni ho určitě dobře chápeme. Nebo to tak není? Důvody, proč užívání pro nás „jasných“ termínů může způsobovat komunikační problémy, jsem pochopil až v porovnání s jinými systémy ochrany přírody, tj. za našimi hranicemi. Záměr článku Petra Rotha je jasný. Dozvíme se rozdíl mezi anglickými pojmy „*conservation*“ a „*protection*“, a jak si díky nerozlišování mezi jejich významy v našem jazykovém systému zbytečně ztěžujeme pozici. Jinými slovy - v tuzemsku příliš mluvíme o tom, že chráníme, a to i když pečujeme. Zároveň však Petr Roth udává příklady, na které není dle jeho názoru možné použít ani jeden z obou výrazů (tj. ochrana nebo péče). Tam navrhuje používat jiné termíny, pro danou situaci šité na míru. Péče podle něj nevyhovuje ve všech případech, protože má být vždy aktivní. To znamená, že například bezzásahovost se do ní významově nevejde. Opravdu to tak ale je? Nemyslím si to a pro příklad nejdůležitě. Stačí se podívat na obor, se kterým jsme byli za minulých režimů nerozlučně spjati: památková PÉČE. Ta se snaží „*chránit*“ předmět svého zájmu jako historickou hodnotu, a přitom o tom mluví jako o *pěči*. Ať už se jedná o neměnné uchování určitého objektu v nějakém stavu (*nezásahování*), udržování nebo navrácení do určité historicky platné podoby (*aktivní péče*), stále je to ta samá památková péče. I já chápu pojem *péče* nejen jako *aktivní zásahy*, ale i čistou „*ochranu procesů*“.

To proto, že pokud se někde rozhodneme procesy chránit, je to náš plánovaný a tím aktivní krok. Koneckonců, jakýkoliv zájem a cílená aktivita ochrany přírody je závislá jen na naší vlastní definici hodnoty a cílového stavu. Cokoliv, co s přírodou cíleně provádíme, je naše vědomá činnost, a to i v případě bezzásahových území, o jejichž existenci či neexistenci v dnešních podmínkách prostě rozhodujeme my sami. Za zmínku možná také stojí, že se k takovému přístupu svým vyjadřováním spontánně hlásil už Josef Vavroušek. V jeho slovníku pojem ochrana příliš pevné místo, na rozdíl od péče, neměl.

Proč tu ale vlastně s Petrem Rothem polemizují? Protože mi chybí jeho návrh jak současnou situaci zlepšit. I když se jeho článek zabývá tím, kdy v českém jazyce

Proč bychom nemohli „ochranu přírody“ jednoduše pojmenovat „péčí o přírodu“?

používat spíše péče (*conservation*) než ochrana (*protection*), uvádí v důsledku spíše úskalí než řešení problému. Já z tohoto problému vyvozují, že s ním i jeho řešením samotným, název oboru úzce souvisí. Proč bychom nemohli „ochranu přírody“ jednoduše pojmenovat „péčí o přírodu“? Jazykový problém v tom nevidím, snad jen ten zvyk. Náš obor by měl především plnit společenské zadání (jímž je určena naše užitečnost) a bez kterého by neexistoval. I proto by bylo vhodné, abychom nechránili přírodu - minimálně jazykově - před lidmi, ale pro lidi. A srozumitelnější slovník by nám mohl pomoci umět jim to vysvětlit. V konání samotném by byl možná rozdíl minimální či žádný, ale v kvalitě komunikace potenciálně velký.

JAK ZAJISTIT PÉČI O HORSKÉ LOUKY V PRAXI?

STANISLAV BŘEZINA, TOMÁŠ JANATA,
MICHAEL HOŠEK, ANDREA SVOBODOVÁ

HORSKÉ LOUKY V KRKONOŠÍCH MAJÍ PROBLÉM, O KTERÉM VÍME JIŽ DLOUHOU DOBU. JEJICH EXISTENCE BYLA PO DLOUHÁ STALETÍ ZAJIŠTĚNA PROSTOROVĚ RŮZNORODÝM A FLEXIBILNÍM HOSPODAŘENÍM. HOSPODÁŘI VŠAK LOUKY OPUSTILI. DOKÁŽEME JE NAHRADIT?

Mgr. STANISLAV BŘEZINA, Ph.D.
botanik na Správě KRNP, řeší agendu
spojenou s Naturou 2000

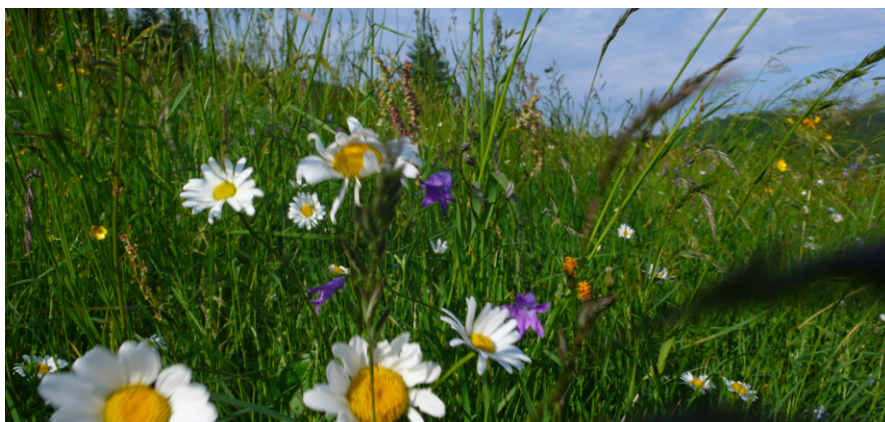
Ing. TOMÁŠ JANATA
na Správě KRNP organizuje obecný
i speciální management lučních biotopů
a botanických lokalit

Ing. MICHAEL HOŠEK
viz str. 9

Mgr. ANDREA SVOBODOVÁ
odborný pracovník pro zemědělství
a krajinotvorné programy na Správě
KRNP

Výchozím cílem současné ochrany přírody je zachování či posílení druhové rozmanitosti. Totožný cíl má logicky i ochranný management druhově bohatých lučních porostů. Teoretický návod k jeho dosažení je mezi ochranáři dobře známý: hospodařit v časové i prostorové mozaice s uplatňováním co nejrůznorodějších způsobů obhospodařování. Při praktickém prosazování takového přístupu

porostů jako základního předpokladu zachování či zlepšení jejich druhové rozmanitosti. Akci pořádala Správa KRNP v rámci projektu LIFE CORCONTICA, zaměřeného na udržení a zlepšení stavu lučních enkláv v Krkonošském národním parku. Workshop hostil více než 50 účastníků, ve všech případech profesně spjatých s péčí o louky. Významným přínosem byly nejen jejich zkušenosti, ale zároveň i různé

Louky v okolí Bolkova. Foto Stanislav Březina

jsme však velice často postaveni před řadu překážek. A není tím myšlen jen přetrvávající trend opouštění nerentabilních druhově bohatých pozemků, ale například i nastavení zemědělských dotací nebo čerpání finančních prostředků z často administrativně složitě dostupných fondů.

LOUKY V NADĚJI ANEB OD TEORIE K PRAXI

Základní myšlenkou workshopu **Louky v naději**, pořádaného ve dnech 9.–10. 10. 2014 v Krkonoších, bylo napomoci přechodu od jednoduché teorie k úspěšné praxi. Primárním cílem workshopu bylo nalezení praktického návodu k zajištění různorodého managementu travních

pohled na problém z důvodu příslušnosti k různým resortům a zájmovým skupinám: Ministerstvu životního prostředí, Ministerstvu zemědělství, Ústavu zemědělské ekonomiky a informací (ÚZEI), vlastníkům či nájemcům obhospodařovaných lučních pozemků, akademické sféře a v neposlední řadě nevládním neziskovým organizacím. Tematické zaměření workshopu bylo rozděleno na tři základní diskusní okruhy s následujícími průřezovými otázkami:

- 1) Cíle – je „co nejvyšší biodiverzita“ vhodným cílem vedoucím k dostatečně různorodé péči?
- 2) Plánování – co jsou v praxi největší problémy při plánování komplexních managementových opatření?

3) Zdroje – je objem, zacílení a způsob administrace finančních prostředků, určených na péči o luční porosty, vyhovující k dosažení vhodné péče?

VÝSTUPY DISKUSÍ

Důležitým obecným poznatkem z workshopu je stále překvapující nedostatečná míra sdílení důležitých informací a spolupráce nejen mezi resorty životního prostředí a zemědělství, ale i uvnitř resortu MŽP. Na setkání zazněly pro mnoho účastníků „nové“ informace, které jim při jejich práci mohly prospět již delší dobu, ale nebyly k dispozici právě díky nedostatečné míře komunikace. To je základní problém, dlouhodobě ztěžující efektivní péči

Obecný cíl orientovaný na co možná nejvyšší biodiverzitu nevede k dosažení dostatečně různorodé péče o luční porosty.

o přírodní hodnoty ČR, louky nevyjímaje. V sekci věnované cílům se diskutující shodli, že obecný cíl orientovaný na co možná nejvyšší biodiverzitu nevede k dosažení dostatečně různorodé péče o luční porosty. Pro úspěšný management je totiž důležité stanovovat srozumitelné a jasně uchopitelné cíle, jejichž naplňování je možno nezávisle kontrolovat. Tato kritéria rozhodně nespĺňují vágní formulace zaměřené na obecnou, blíže nespécifikovanou biodiverzitu. Doporučením je proto stanovit cíle na zachování či zlepšení kvality konkrétních, jasně definovaných biotopů nebo stavu populací konkrétních významných druhů rostlin/živočichů. Stanovení různých cílů pro různé lokality přispěje k diverzifikaci péče i na úrovni krajiny. Mozaiku na jemnější prostorové úrovni, např. v rámci jedné obhospodařované luční enklávy, je pak nutné podpořit aplikací dobře známých obecných opatření (ponechávání neposečených pásů apod.). Ta by měla být ale prováděna jen potud, pokud nebudou v rozporu s dosažením hlavních cílů pro danou enklávu.

Z výstupů sekce věnované plánování vyplývá, že jednou z příčin potíží při plánování komplexního managementu může být nezažitá struktura samotného plánování. Tato sekce proto zavdala podnět k rozpracování a kodifikaci základního schématu procesu plánování managementu např. v následující struktuře: a) analýza proč

plánovat, b) výběr priorit, c) praktická opatření – volba způsobu jak dosáhnout výsledku, d) odborná diskuse/ponentura, e) zavedení plánu do praxe, f) vyhodnocení fungování plánu (příp. modifikace). Jako nejdůležitější podmínky pro úspěšné dosažení výše uvedeného procesu byly jmenovány: komunikační schopnosti pracovníků odpovědných za plánování péče, snadný přístup k informacím a schopnost je zpracovat, pravidelná komunikace (výměny názorů se specialisty) a vzdělávání.

Diskutující v sekci plánování dále zdůraznili, že k prosazení dostatečně komplexního způsobu péče je nutný kvalitní vztah se zhotovitelem ochrannářských opatření. Každý

pomohla zejména snadná kombinovatelnost plateb dotací Ministerstva zemědělství a programů z Ministerstva životního prostředí. Hlavní management na travních porostech, jako například pastva či seč, je možno plošně platit z agroenvironmentálních programů. Z vedlejších zdrojů pak může být připláceno za speciální opatření, která agroenvironmentální programy nepokrývají. Tato cesta však znamená vytvoření jasné metodiky pro možnost kombinace jednotlivých programů a titulů Ministerstva životního prostředí a Ministerstva zemědělství. A protože nás v roce 2015 čeká rozjezd nového Programu rozvoje venkova, budeme na této věci pracovat. Zároveň je nutné v rámci možností

Pastva na Studničních Boudách. Foto Stanislav Březina

vztah je zapotřebí kultivovat a rozvíjet. Pro jeho dobré fungování je vhodné přihlížet k tomu, aby nastavená pravidla byla jasná, pochopitelná, jednoduchá a přiměřená odbornosti obou stran. Po zažití pravidel, získání vzájemné důvěry, a tedy pozitivní vzájemné zkušenosti, je možné při stanovování způsobů péče postupovat od podrobně vymezených pravidel směrem k jejich zestručnění, tzn. přenechání více odpovědnosti za dosažení ochrannářského cíle na zhotoviteli. Průběžná kvalitní komunikace v průběhu celého procesu plánování a realizace je však i u dobře založených vztahů nezbytným předpokladem úspěchu. Nastíněné budování vztahů se zhotoviteli vyžaduje značné časové kapacity, se kterými je nutné v procesu plánování počítat. V některých případech je nedostatek časových kapacit větší překážkou realizace než nedostatek financí. Za úvahu proto stojí vytvoření podmínek pro rozšíření institutu externích poradců.

Diskutující v sekci věnované zdrojům doporučili, že diverzifikaci lučního managementu by ve střednědobém horizontu

mezirezortně spolupracovat na novém nařízení vlády k agroenvironmentálně klimatickým opatřením tak, aby ochrana přírody měla možnost vstoupit formou výjimek a souhlasů do podmínek jednotlivých titulů. V dlouhodobějším horizontu by péči o luční biotopy velice pomohlo zavedení systému bonusů pro hospodáře

Jednou z příčin potíží při plánování komplexního managementu může být nezažitá struktura samotného plánování.

za zlepšení stavu biotopu (tedy systému, který již v některých evropských zemích funguje).

Více informací o průběhu workshopu a rozšířené závěry naleznete [na webových stránkách projektu LIFE CORCONTICA](#). Workshopové prezentace lze vyžádat na adrese hlavního organizátora workshopu Tomáše Janaty (tjanata@krnap.cz). Doufáme, že uvedená shrnutí a návrhy pomohou zlepšení situace v praxi.

SVĚTOVÝ KONGRES CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ 2014 – INSPIRACE NEJEN PRO EVROPU

MICHAEL HOŠEK, TOMÁŠ ROTHROCKL,
HANDRIJ HÄRTEL, JAKUB KAŠPAR

PROČ BY MĚL BÝT SVĚTOVÝ KONGRES CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ DŮLEŽITÝ PRO ČESKOU OCHRANU PŘÍRODY? CO NOVÉHO BY MOHL PŘINĚST PRAKTIKOVI V TERÉNU? O TOM, ŽE VÝSLEDKY TĚTO GLOBÁLNÍ AKCE STOJÍ ZA NAŠI POZORNOST, SE VÁS POKUSÍME PŘESVĚDČIT STRUČNÝM VÝČTEM TOHO Z NAŠEHO POHLEDU NEJDŮLEŽITĚJŠÍHO I S UVEDENÍM ODKAZŮ NA ZDROJE.

Ing. MICHAEL HOŠEK
viz. str. 9

Ing. TOMÁŠ ROTHROCKL
ředitel Správy Národního parku Podyjí

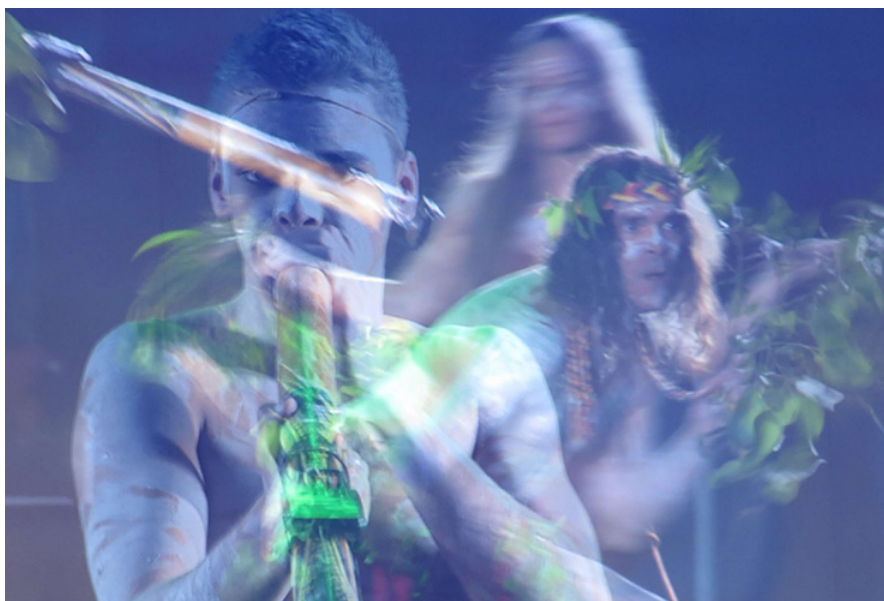
Ing. HANDRIJ HÄRTEL, Ph.D.
zástupce ředitele správy NP České
Švýcarsko, vicepresident EUROPARC
Central and Eastern Europe,
člen WCPA IUCN

Mgr. JAKUB KAŠPAR
náměstek ředitele KRNP - vedoucí
odboru vnějších vztahů Správy KRNP,
prezident EUROPARC Central and
Eastern Europe, člen WCPA IUCN

Konání uvedeného kongresu (v originále World Parks Congress) v australském Sydney v listopadu 2014 je u nás poměrně známou skutečností. Tuzemští účastníci o jeho výstupech informovali formou článků, rozhlasových či na internetu umístěných rozhovorů (např. pořad [Ekofórum](#) ČR nebo rozhovor [Fóra ochrany přírody](#)), případně přednášek a prezentací na vybraných univerzitách. Jen pro upřesnění dodáváme, že i když by doslovný překlad názvu měl znít „Světový kongres parků“, akce byla zaměřena na chráněná (zejména velkoplošná) území z hlediska ochrany přírody a vše s péčí o ně obecně související. Řada prezentací a jejich závěrů se týkala ochrany přírody všeobecně, nikoli jen

územní ochrany. Odkaz na národní parky je tedy spíše tradicí, i když je příhodné, že se právě tento pojem stává pro veřejnost synonymem územní ochrany přírody.

Mezinárodní unie na ochranu přírody (IUCN) pořádá obdobný kongres přibližně jednou za deset let. Přesněji řečeno, v rámci IUCN je hlavním organizátorem Světová komise chráněných území (World Commission on Protected Areas – WCPA), která je odpovědná za jeho věcnou náplň. Předchůdce loňského kongresu se konal v roce 2003 v jihoafrickém Durbanu. I pro tento časový odstup na sebe kongres na podzim 2014 strhnul zaslouženou pozornost. Navštívilo ho téměř 6000 účastníků ze 170 zemí, účastnících se více než 1000

Aboridžinci (Austrálci), jako původní obyvatelé kontinentu, nechyběli se svou svébytnou kulturou na zahájení světové akce. Foto Tomáš Rothrockl

přednášek a workshopů. Jeho stále živé stránky jsou k dispozici [zde](#). Čím byl kongres tak výjimečný?

Nabízíme výčet informací, který je naším výběrem a jistě je jen pouhým zlomkem informací zde získaných či který bylo možné získat:

PÉČE O CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ MUSÍ BÝT DOHODOU

Motto kongresu bylo „Chráněná území, lidé, planeta: inspirativní řešení“ (Parks, people, planet: inspiring solutions). Odkazuje na jedno z nejdůležitějších sdělení, tj. potřebu přiznat a brát při našem rozhodování o způsobu péče ohled i na další aspekty. Těmi jsou především tradiční využívání chráněných území původními komunitami a kulturní hodnoty (v našich podmínkách např. chráněné krajinné oblasti, které v sobě ochranu přírody a kulturního dědictví nesou explicitně). Jak uvedl Achim Steiner, výkonný ředitel UNEP: „Tradičně jsou chráněná území vnímána jako poslední obranná linie („last line of defense“) před expanzí lidského impaktu, namísto, aby byla chápána jako přední linie („front line“) definující trvale udržitelný vztah mezi člověkem a přírodou. Ochrana přírody bývá vnímána jako daň z ekonomického rozvoje, avšak chráněná území nabízejí vysokou návratnost ve smyslu sociálních a ekonomických benefitů.“

Významným aspektem diskuse na kongresu byla vlastnictví CHÚ. Celosvětově není samozřejmostí, tak jako u nás, že se má o přírodu starat pouze stát. V některých

Nejvýznamnějším současným problémem již vyhlášených lokalit je nedostatečná nebo nevhodná péče.

regionech je situace opačná a efektivní (!) ochrana přírody je tam prováděna především prostřednictvím soukromých subjektů. Ty jsou schopny udržovat jim svěřené lokality v dobrém stavu, a dokonce na tom i zakládat udržitelné využívání těchto území jako podnikatelskou aktivitu. I v našich českých podmínkách se stále více ukazuje, že vlastnictví pozemků, ať již státní ochranou přírody či pozemkovými spolky, je velice efektivní způsob zajištění trvalé ochrany, na rozdíl od čistě právně založených ochranných podmínek (v zásadě represivních), jejichž společenská akceptace bude vždy výrazně kolísat

a nemá zaručenou dlouhodobou stabilitu. Příkladem funkčnosti je mimo jiné jubilející (100let) Švýcarský národní park, který vznikl hnutím místních osvicenců “zdola” a je nejen v dobrém smyslu slova evropským veteránem, ale i pevným vzorem, jak by mohly NP fungovat. Konzistentní – nezasahující - přístupu k managementu území plně ctí poslání kategorie NP, kterým je podpora a ochrana přírodních

Světověznámý pískovcový útvar Three Sisters, symbol NP Blue Mountains, je součástí sítě míst přírodního dědictví World Heritage. Foto Tomáš Rothrockl

procesů bez zásahů člověka. Presentace švýcarské Správy NP v Sydney byla i zásadní z pohledu připomenutí ochrannářských tradic v Evropě.

JAK NA TOM VLASTNĚ CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ JSOU?

Pokud chceme něco chránit, měli bychom především vědět co a proč. I když se to může zdát jako banální otázka, její zodpovězení vždy tak jednoduché není. I proto byl v průběhu konání kongresu zveřejněn dokument „Protected Planet Report 2014“, který velmi detailně popisuje stav CHÚ celosvětově i specificky dle jednotlivých kontinentů. Jedná se jistě o velmi aktuální a v rámci možností detailní rozbor současného stavu, který je v elektronické verzi k dispozici ke stažení [zde](#).

Pro úplnost doporučujeme kombinovat informace z tohoto zdroje soustředěného na celý svět s přehledem stavu chráněných území, publikovaného Evropskou agenturou pro životní prostředí v roce 2012 (ke stažení [zde](#)).

Obě uvedené publikace nás určitě posouvají dopředu ve znalosti toho, čeho jsme doposud dosáhli, a to bez ohledu na to, že se jedná o retrospektivní pohled.

KOLIK CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ JE JEŠTĚ TŘEBA VYHLÁSIT?

Toto je základní otázka, která v Sydney logicky musela padnout. Protože však tento kongres neměl žádný politický nádech a nejednalo se ani o žádné setkání smluvních stran určité dohody, diskuse na toto téma se vedla v obecném duchu na čistě odborné úrovni. I když byly názory velmi různé (od deklarace

současné rozlohy jako dostatečné až po vyhlášení více než 50% souše jako CHÚ), na jedné věci se všichni účastníci shodli: nejvýznamnějším současným problémem již vyhlášených lokalit je nedostatečná nebo nevhodná péče. Je pak otázkou, zda má cenu vyhlášovat další CHÚ, pokud nejsme schopni dostatečně pečovat ani o ta současná. Důvod, vedoucí k tomuto stavu, je nabíledni: vyhlásit CHÚ je výrazně levnější a z hlediska kapacit výrazně méně náročné než o něj pak adekvátně pečovat. Jako výsledek diskuse, kromě identifikace uvedeného problému, je minimálně potvrzení nutnosti dosáhnout tzv. Cíle z Aiči v rámci Úmluvy o biologické rozmanitosti (CBD), tj. vyhlásit do roku 2020 CHÚ alespoň na 17 % souše a 10 % moře včetně pobřežních území.

JE CELOSVĚTOVÁ SOUSTAVA DOSTATEČNĚ REPREZENTATIVNÍ?

Dosavadní zásadní nevýhodou celosvětové soustavy je, že je její podoba určena především prostřednictvím států, které na svých územích taková území vyhláší dle svých vlastních, a často velmi rozdílných, kritérií. I proto vzniká jednotná metodika na určení klíčových lokalit z globálního

Monumentální vodopády v Minnamurra Rain Forest v Budderoo National Park. Foto Tomáš Rothrockl

hlediska. Podrobněji je o konceptu takzvaných Key Biodiversity Areas (tzv. Klíčová území pro biodiverzitu) pojednáno v minulém vydání tohoto časopisu (konkrétně [zde](#)). Přitom je nutné poznamenat, že tato klíčová území biodiverzity jsou cílena pouze na ochranu živé přírody, přičemž ochrana neživé přírody (geodiverzita) zůstává neoprávněně ochranou přírody poněkud upozaděna (nejinak tomu bylo i na kongresu). Výjimkou je snad jen organizace UNESCO, která má řadu geologicky/geomorfoloicky významných lokalit na seznamu světového dědictví, vyhláší také tzv. geoparky a tradičně klade na ochranu geologických fenoménů velký důraz.

UMÍME BÝT I POZITIVNÍ?

Bez ohledu na to, že jsou CHÚ nejuspěšnějším nástrojem ochrany přírody, jsou námi bohužel stále prezentovány spíše negativní formou: co je třeba ještě udělat či ochránit, a co se nepodařilo. Protože tímto přístupem těžko někoho přesvědčíme o tom, že naše snažení má cenu, vzniká tzv. Zelený seznam chráněných území, o kterém již byla uveřejněna aktualita [zde](#). Účelem tzv. Zeleného seznamu chráněných území (v originále „The IUCN Green List of Protected Areas“) je ohodnotit a prezentovat taková území, která jsou dostatečně efektivně spravována a mohou tak být

dobrym příkladem, hodným pozornosti veřejnosti. Bezpochyby bude stát za zvážení, která česká CHÚ by se mohla do této iniciativy v budoucnu zapojit.

WORLD LEADERS' DIALOGUES – HODNOTNÉ DISKUSE OSOBNOSTÍ

V Sydney bylo možné se setkat prakticky se všemi významnými osobnostmi ochrany přírody s důrazem na územní ochranu. Jejich přínos byl zřetelný především jejich účastí na plenárních diskusích, kterých se účastnili dle svého zaměření a témat. Originální záznamy diskuzí (v anglickém jazyce) jsou k dispozici [zde](#). Nejedná se jen o prosté prezentace, ale opravdu živé a podnětné hovory. I když se jejich úroveň může zdát vzhledem k našim podmínkám někdy příliš obecná, přesto je považujeme za hodné pozornosti (především našich kolegů v řídicích pozicích).

O některých dalších výstupech jsme již referovali v minulých dvou číslech tohoto časopisu. Jmenovitě se jedná například o nově vzniklý koncept vyhodnocení stavu lokalit světového přírodního dědictví UNESCO (World Heritage Outlook).

ZÁVĚREM

Kongres byl výjimečnou událostí nejen proto, že se koná v poměrně dlouhých časových odstupech, ale zejména svým charakterem. Světový kongres chráněných území totiž přes masovou účast zůstává především setkáním odborníků. Přes účast

Pro evropského účastníka kongresu je takto globálně zaměřený ochránářský kongres, navíc na opačné straně planety, velmi užitečnou reflexí, připomínající, že Evropa již dávno není v centru ochránářského dění. Tato skutečnost se na kongresu projevila mj. tím, že velká část evropských účastníků zde reprezentovala spíše mezinárodní instituce, kdežto zástupců z evropských chráněných území, a to i z bohatých zemí, zde bylo relativně málo. Naopak si zde evropský účastník mohl dobře uvědomit, v jak relativně dobrých poměrech (alespoň v rámci EU) naše ochrana přírody funguje. Nejde přitom jen o ekonomický a legislativní rámec. Ochránci přírody v některých částech světa jsou konfrontováni se zcela zásadními riziky a těžkostmi. V některých zemích strážní služba znamená každodenní nasazování života, v jiných zemích jsou to válečné konflikty, které znemožňují spolupráci států apod.

Pokud tedy evropská ochrana přírody mohla na kongresu přispět zásadními tématy, ve kterých je výrazně dále než jiné kontinenty, pak by bylo možné jmenovat soustavu Natura 2000 anebo také přeshraniční spolupráci v ochraně přírody. Projekt Federace Europarc „Transboundary Parks – Following Nature's Design“ je ve světě mimořádný a je vzorem pro zbytek světa. Může nás těšit, že právě zkušenosti ze dvou přeshraničních národních parků České Švýcarsko/Sächsische Schweiz

Centrum WPC 2014 byla kruhová hala s expozicemi, pavilóny, stánky a auditorii. Foto Tomáš Rothrockl

řady politiků měl kongres v zásadě apolitický charakter, nepřijímají se zde žádné rezoluce, nehlasuje se, nevolí do různých orgánů. Některé státy však přijali dobrovolné závazky (tzv. Promise from Sydney).

a Krkonoše/Karkonosze byly na kongresu prezentovány jako modelové případy přeshraniční spolupráce za evropský kontinent.

REVIZE SMĚRNICE O STANOVIŠTÍCH A SMĚRNICE O PTÁČÍCH

MICHAEL HOŠEK, JAN DUŠEK

EVROPSKÁ KOMISE SE V ROCE 2013 ROZHODLA PROVĚŘIT ÚČINNOST A ÚČELNOST SMĚRNICE O STANOVIŠTÍCH A SMĚRNICE O PTÁČÍCH A V PŘÍPADĚ, ŽE TO BUDE VHODNÉ, JE I AKTUALIZOVAT. JAK TENTO PROCES PROBÍHÁ A MĚL BY NÁS OCHRANÁŘE ZAJÍMAT?

Ing. MICHAEL HOŠEK

viz str. 9

Mgr. JAN DUŠEK

viz str. 5

JE REVIZE NUTNÁ?

Evropská komise schválila v roce 2012 „Regulatory Fitness and Performance Programme“ (REFIT), v rámci kterého různým způsobem reviduje legislativu Evropské unie. Směrnice o stanovištích a směrnice o ptáčích jsou podrobeny tzv. „Fitness Check“, který se skládá z jejich podrobné revize s cílem zjistit, zda v současném znění a výkladu slouží vhodně svému účelu. Nemá cenu si zastírat, že celý proces programu REFIT byl na politické zadání a pod tlakem obchodní lobby zahájen především proto, aby se umožnil vyšší růst ekonomiky (a pracovních míst), aniž by tomu dílčí sektorové politiky bránily. Na druhou stranu je třeba si také přiznat, že každý legislativní text v současném prostředí rychle stárne, a to jeho revizi opodstatňuje samo o sobě. Více než dvacet let staré směrnice si z tohoto pohledu o své otevření vlastně přímo říkají.

JSOU PRO NÁS SMĚRNICE DŮLEŽITÉ?

Směrnice o stanovištích byla schválena Radou Evropské unie v květnu 1992, tedy měsíc před konferencí OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro a krátce po té, kdy byl přijat také český zákon o ochraně přírody a krajiny. Do naší legislativy byla směrnice o stanovištích transponována v roce 2004, tj. k datu vstupu ČR do EU.

Bohužel se rychle ztrácí povědomí o historických souvislostech a rolích hlavních hybatelů. Proto už si jen část odborné obce dnes vzpomene na to, jak ochrana přírody vypadala před vstupem do EU (lépe před zahájením příprav na vstup), a za co z dnešního stavu může přímo implementace směrnic. Proto si dovolueme několik hlavních milníků připomenout. Kromě samotné přípravy soustavy Natura 2000

nám implementace směrnic umožnila:

- 1) vytvoření a aktualizaci vrstvy mapování biotopů;
- 2) první opravdu souvislý sběr dat o vybraných druzích živočichů a rostlin na celém území státu;
- 3) založení Informačního systému ochrany přírody (ISOP) včetně s ním souvisejících aplikací, jako je např. Nálezová databáze ochrany přírody (NDOP);
- 4) zavedení konkrétních předmětů ochrany v chráněných územích;
- 5) zavedení hodnocení vlivu na Naturu 2000.

Díky vstupu do EU jsme si uhájili vytvoření všech výše uvedených výstupů, a to i když ne všechny byly vyloženy nezbytné. Tím se kvalita výkonu ochrany přírody logicky skokově zvýšila (stejně jako celé státní správy). Předtím bylo rozhodování spíše názorem vybraných odborníků, než věcné analýzy. Stav ochrany přírody, založený na separátních projektech, na vysoké vědomostní úrovni zkrátka nebyl.

Na druhou stranu může jistě leckdo namítat, že bychom se bez vybraných agend, jako je

Proces programu REFIT byl zahájen na politické zadání a pod tlakem obchodní lobby.

např. Natura 2000 nebo hodnocení vlivů na její lokality, jistě obešli. To je důležité téma, ke kterému se jistě vrátíme samostatně v některém z příštích čísel.

JAK REVIZE PROBÍHÁ?

Revize je založena na získání informací od zástupců všech významných zájmových skupin v členských státech EU. V první fázi, která právě probíhá, sbírá konsorcium firem, vybrané Evropskou komisí, důkazy o míře účinnosti směrnic. Do toho se na

základě přímého oslovení zapojují vybrané významné organizace na mezinárodní úrovni a členské státy (únor – březen 2015). Zde se od partnerů očekává věcnost, tj. názory vyjádřené na základě jasných důkazů s případnými návrhy. Následně bude zahájena elektronická konzultace s veřejností, do které se bude moci přihlásit a vyjádřit svůj názor každý (duben – červen 2015). Je zřejmé, že v tomto kroku se spíše než o relevantní informace bude jednat o různorodé názory širší veřejnosti.

V druhé polovině roku bude hodnocení finalizováno a Evropská komise zveřejní jeho výsledky společně s návrhem opatření v lednu až březnu 2016.

V České republice se první fáze procesu na základě oficiálního oslovení Evropskou komisí účastní Ministerstvo životního prostředí, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Hospodářská komora ČR a nevládní organizace, zastoupené Zeleným kruhem ve spolupráci s Koalicí NNO pro Natura 2000. Kromě nich se několik dalších jednotlivců podílí na procesu především prostřednictvím mezinárodních organizací (EUROPARC Federation, IUCN).

Za zmínku stojí samostatná aktivita Evropské komise, která nad rámec oslovení všech členských států zahájila hlubší diskusi ve vybraných deseti státech: Estonsku, Francii, Maltě, Německu, Nizozemí, Polsku, Slovensku, Španělsku, Švédsku a Velké Británii.

JAKÝ ZAUJMOUT POSTOJ?

V první řadě je třeba si uvědomit, že směrnice ještě nebyly ani zdaleka naplněny. Může se zdát, že vyhlášením Natury 2000 (s „určitým“ časovým zpožděním) se úkol splnil. Jenže vyhlášení soustavy je v České republice stále nekompletní.

Jedině dlouhodobě stabilní a neměnná implementace zaručí dosažení vytčeného cíle.

A je to jen první krok, v podstatě věcně méně důležitý. Ten druhý, tj. efektivně lokality chránit, teprve začíná (u nás zatím poměrně formálně přijímáním souhrnných doporučených opatření pro jednotlivé lokality).

V tom, jak je či není proces úspěšný, hrají svou roli nejen členské státy a míra jejich schopností implementovat jednotlivá ustanovení, ale nepřehlédnutelně i Evropská komise. Ta v mnoha oblastech evidentně podcenila svou roli a příliš

často podléhala dalším tlakům. Nebyla tak schopna dostatečně řídit proces implementace v jednotlivých státech. O tom konečkonců svědčí i stále se táhnoucí finalizace soustavy Natura 2000, která byla dokončena jen v šesti státech z celkových dvaceti osmi.

I když lze na celém procesu implementace směrnic nalézt významné množství nedostatků nebo pro evropskou úroveň nutného zobecnění (které někteří odborníci také chápou jako nedostatek), jistě se

s pravděpodobným cílem umožnit jejich oslabení. Nevládní organizace proto hájí směrnice v zásadě v současném znění. Důvodem je především fakt, že jediné dlouhodobě stabilní a neměnná implementace zaručí dosažení vytčeného cíle. To však neznamená, že není co zlepšovat. K tomu však stačí důkladnější dodržování dílce směrnic, než jejich změna. Obdobně se za směrnice v současném znění postavila německá federální ministryně životního prostředí, stejně jako některé významné

*Jen díky ochraně evropsky významné lokality zde na Jizeře nebyl obnoven jez - komu to vadí?
Foto Jan Dušek*

jedná z hlediska dosavadních výsledků o výjimečný počín, který stojí za to podpořit. V případě kritiky doporučujeme jasně specifikovat příklady nedostatečnosti, ale zároveň i navrhnout řešení. Obecné názory a očekávání dle našeho názoru nebudou při vypořádání brány příliš vážně. Zároveň by měla být kritika konkrétních kroků objektivně mířena tam, kam si opravdu zaslouží. A proto je třeba si připomenout, že v celém procesu mají kromě členských států a Evropské komise své místo i nevládní či odborné organizace, případně nezávislí experti z akademické sféry.

JAKÝ BUDE PRAVDĚPODOBNÝ VÝSLEDEK?

Mezinárodní nevládní organizace se logicky obávají oslabení směrnic. Tyto obavy mj. vyplývají z prohlášení nového šéfa Evropské komise o potřebě jejich revize

soukromé firmy (např. těžební společnosti). Ti všichni oceňují dlouhodobou konzistenci jejich implementace, považují je za úspěšné a upozorňují, že jakákoliv změna (včetně oslabení) by mohla negativně ovlivnit rozvojové plány v EU. Postoj našeho Ministerstva životního prostředí nám bohužel není zatím znám.

Situace tedy není tak černobílá, jak by se mohlo zdát, a prostá obrana současného stavu je jen naivní představou. Aktuální stav je totiž zjevně jen obrazem začátku dlouhodobého procesu, pro který směrnice představují kvalitní základ. Věcnost v rámci procesu Fitness Check zatím našťstí hraje prim.

V případě zájmu o účast na celém procesu doporučujeme vaši pozornost [oficiální informace](#) Evropské komise.

KAŽDÝ TOMÁŠ NENÍ MASARYK ANEB CHVÁLA STANDARDŮ PRO NATUROVÁ HODNOCENÍ

STANISLAV BŘEZINA

NEDÁVNO UPLYNULO DESET LET OD ZAČLENĚNÍ KRKONOŠ DO SOUSTAVY CHRÁNĚNÝCH ÚZEMÍ SOUSTAVY NATURA 2000 JAKO EVROPSKY VÝZNAMNÉ LOKALITY (EVL) I PTAČÍ OBLASTI (PO) KRKONOŠE. TEDY DOST ČASU NA TO, ABYCHOM POZNALI, JAKÉ JSOU PŘÍNOSY NATURY 2000 PRO OCHRANU KRKONOŠSKÉ PŘÍRODY.

Mgr. STANISLAV BŘEZINA, Ph.D.
Botanik na Správě KRNAP. Zabývá se managementovým monitoringem na loukách a řeší agendu spojenou s Naturou 2000, redaktor regionálního badatelského časopisu Opera Corcontica.

Jednou z klíčových procesních novinek Nature 2000 je hodnocení záměrů, u kterých nelze ve fázi předběžného screeningu vyloučit významný negativní vliv na EVL nebo PO Krkonoše (v souladu s § 45h, i zákona č. 114/1992 Sb.). Účelem této procedury je zachovat předměty ochrany soustavy Natura 2000 v příznivém stavu z hlediska ochrany přírody.

VRANKA KONTRA MVE

Tento článek je malým zamyšlením nad tím, jak celá procedura slouží svému poslání a kde jsou případné příležitosti ke zlepšení stávajícího stavu. Argumentačně vychází z analýzy silných a slabých stránek sedmi naturových hodnocení od pěti autorů. Metodicky je postaven na bodování kvality třiatváceti různých aspektů každého hodnocení. Všechna posuzovaná hodnocení se věnovala vlivům rekonstrukce či výstavby malé vodní elektrárny (MVE) na naturový předmět ochrany: rybu vranku obecnou. Předložené téma jsem si ke zpracování vybral z několika důvodů. Za prvé proto, že proceduru hodnocení vnímám jako jednu z mála oblastí, ve které jsou přínosy Nature 2000 české ochraně přírody zatím spíše diskutabilní. Logicky zde tedy cítím prostor k diskusi a zlepšování stávajícího stavu. Neméně důležitým důvodem však byla hojnost zdejších střetů mezi vodohospodářskými záměry a vrankou obecnou. V EVL Krkonoše existuje v současnosti dle pasportizace provedené neziskovou organizací DAPHNE téměř 70 malých vodních elektráren (MVE) a vranka zde obývá prokazatelně 68 km toků. Malé

vodní elektrárny zde patří k záměrům, které v Krkonoších nejčastěji podléhají naturovému hodnocení – v posledních deseti letech k nim vydala Správa KRNAP 15 negativních stanovisek dle § 45h výše řečeného zákona. Zamyšlení nad jejich kvalitou je tedy jistě namístě. Posledním, spíše metodickým důvodem zaměření článku na MVE a vranku obecnou byla snaha zachovat tematickou stejnorodost posuzovaných hodnocení a usnadnit jejich srovnání a interpretaci závěrů. Jde mi spíše o „výkop“ diskusního míče než o snahu prohlásit zkušenosti z Krkonoš za objektivní popis stávající situace.

VÝSLEDKY HODNOCENÍ

Z výsledků bodování vyplývá, že hodnotitelé většinou nemají problém se sběrem základních dat o záměru a o populaci vranky obecné v místě záměru. Posuzovaná hodnocení zpravidla obsahují dostatečné technické informace o záměru samotném. Ichtyologické průzkumy jsou ve většině hodnocení provedeny dostatečně kvalitně, zahrnují popis stanoviště i informaci o abundanci a velikostní struktuře populací. Pouze při dvou hodnoceních nebyl průzkum proveden; v prvním případě autor vranku pouze zahlédl při průzkumu vodních bezobratlých, ve druhém konstatoval její přítomnost na základě předchozích průzkumů na lokalitě.

Větším problémem je sběr dat, která umožňují následně posouzení záměru v širším prostorovém či ekologickém kontextu. Vodohospodářská díla v okolí nejsou v hodnoceních zmíněna vůbec nebo

jako neúplný výčet. Pouze výjimečně byl uveden víceméně kompletní výčet děl i s odběrnými parametry. Podobně je to i se sběry dat o vrance a o jejím stanovišti – pouze jediné hodnocení detailněji popisuje populaci vranky nejen v místě záměru, ale i v jeho širším okolí. Základní informace o ekologických nárocích vranky obecně jsou často rovněž neúplné. Ve značné části hodnocení je totiž věnováno více pozornosti bioindikační hodnotě vranky než ekologickým nárokům relevantním při hodnocení vlivů MVE – požadavkům na prostupnost toků, jejich hydrologii, geomorfologii koryta apod.

Samotné hodnocení vlivů bývá bohužel až příliš často vágní či dokonce tendenčně zabarvené. V jednom případě hodnocení nebylo provedeno vůbec s vysvětlením, že se jím zabývá ichtyologický průzkum. Ve většině případů jsou hodnocení spíše shromážděním subjektivních soudů o situaci, která se příliš neopírá o sebraná data ani o literární zdroje, a která se nesnaží vlivy kvantifikovat. Nepříliš vzácnou situací je, že hodnotitelé zmírňují hodnocení vlivů předloženého záměru poukazem na stávající negativní vlivy v území („Tato migrační překážka je v toku již téměř jedno století...“ a „...výsledky ichtyologického průzkumu a hydrobiologického průzkumu dokumentují, že živočišná společenstva se na ni adaptovala...“ nebo „Výskyt a prosperita populace vranky obecně...pre-terminovány jakostí vody...“) a naopak bez dostatečných podkladů zdůrazňují pozitivní vlivy předloženého záměru („Na tyto změny [míněno snížení průtoku]... pozitivně... zareaguje i populace vranky obecně v důsledku snížené predace...“ nebo „...praxe prokazuje, že vranka v silných populacích obývá i podstatně více fragmentované toky...“).

Opravdovou Achillovou patou naturových hodnocení je však posuzování kumulativních vlivů. Jejich nízká kvalita vyplývá zejména z nedostatečných podkladových dat a rezignace na kvantifikaci vlivů („Po toku je nejbližší vodní dílo lokalizováno naproti ZŠ Mladé Buky. Vzdálenost těchto děl je natolik dostatečná, že nelze očekávat kumulaci vlivů...“ nebo „Z uvedeného přehledu vyplývá, že kumulativní působení dalších záměrů na Jizerce je malé...“). Výjimky z tohoto pravidla přitom ukazují, že objektivizace hodnocení není nemožná úloha („Vzdutí zasáhne 7,6 % koryta...“ nebo „Zmenšení stanoviště vranky

obecně v ovlivněném úseku o 10 % znamená úbytek stanoviště o... 0,01 %.“).

Porovnání hodnocení mezi autory ukazuje na tři typy prací: (i) pečlivá hodnocení, která jsou na špici před ostatními takřka ve všech hodnocených položkách a mají alespoň snahu o kvantitativnější pojetí hodnocení vlivů, (ii) hodnocení obsahující tvrdá data doprovázená řídkou omáčkou komentářů, jejichž autoři provedli, či nechali provést kvalitní ichtyologický průzkum, ale s ostatními částmi hodnocení mají potíže a (iii) hodnocení, jež jsou řídkou

Slabé stránky hodnocení totiž svědčí o často nedostatečné hloubce proniknutí do problému, která se může odrazit v hrubém podhodnocení negativních vlivů.

omáčkou ve všech svých částech. Ze sedmi hodnocení spadla tři do kategorie (i), dvě do kategorie (ii) a dvě do kategorie (iii). Hodnocení provedená týměž autorem vždy spadla do stejné kvalitativní kategorie: obě hodnocení osoby A dosáhla nejlepší kvality, zatímco obě hodnocení osoby B měla kvalitu nejhorší. Obě hodnocení s nejhorší kvalitou stanovila nulový vliv záměru na vranku obecnou. Ostatní vyhodnotila mírně negativní vliv. Z nich pak jedno navrhovalo podle dodatečného vysvětlení autorky de facto významně negativní vliv záměru, protože přisoudilo mírně negativní vliv

variantě, která byla pro investora ekonomicky nepřijatelná.

CO Z TOHO PLYNE?

Výsledky tohoto článku bohužel silně naznačují, že krkonošské populace vranky obecně nemají v naturových hodnoceních přílišné zastání. Výše citované slabé stránky hodnocení totiž svědčí o často nedostatečné hloubce proniknutí do problému, která se může odrazit v hrubém podhodnocení negativních vlivů. Vezmeme-li za příklad hodnocení kumulativních vlivů, pak nedostatečný popis okolních vodohospodářských děl a jejich odběrových parametrů, nedostatečné posouzení stavu populace vranky obecně a jejího stanoviště v okolí záměru, nedostatečná kvantifikace vlivů záměru se zahrnutím vlivů okolních záměrů, to vše jsou na sebe se nabalující pochybení, která se takřka samospádem zformují do závěru, že vlivy tu sice jsou, ale ve srovnání s prostorem, který má pro sebe vranka v okolí, se jedná o vlivy mírné až zanedbatelné. Nebezpečí povrchního přístupu k hodnocení kumulativních vlivů ovšem je, že i tento přístup samotný má neblahé „kumulativní“ vlivy. Jedno nekvalitní a povrchní hodnocení vede totiž k dalším podobným hodnocením dle principu pozitivní zpětné vazby. Za své praxe jsem se několikrát setkal s přístupem, kdy autoři odhadovali významnost vlivů již na samotném počátku hodnotícího procesu; pouze v případech, že odhadovaný vliv byl mírně

Jez na Labi s malou vodní elektrárnou v EVL Krkonoše. Foto Stanislav Březina

negativní či nulový, hodnocení proběhlo až do konce (a bylo zapláceno). Tato situace je do jisté míry logická a nikoliv sama o sobě zavrženíhodná. Variabilita záměrů hodnocených v Krkonoších skutečně nebývá vysoká, což dává jistý prostor pro intuici či expertní odhad situace. Problematická stránka věci však je, že intuice či expertní odhad nejsou dary odkudsi z nebes, ale schopnosti, které jedinec získává právě na základě hodnocení předchozích záměrů. Malá hloubka hodnocení záměrů s vránkou obecnou tak nemusí být jen příčinou nepřesně vyhodnocených vlivů, ale zároveň může vyplývat z pocitu hodnotitelů, že důkladnější hodnocení není potřeba, protože míru vlivů jsou schopni odhadnout i bez toho. Tedy z pocitu získaného na základě předchozích hodnocení...

Povrchní hodnotitelé mohou též znevažovat práci pečlivějších kolegů v očích investorů i širší veřejnosti. Obě hodnocení s nejnižším hodnocením v analyzovaném vzorku byla provedena jednou osobou, tedy možným „specialistou“ na nekvalitní práci. Mezi serióznějšími hodnotiteli panuje dlouhodobě pochopitelná obava, že jim tito kolegové berou práci díky svým nízkým cenám / krátkým dodacím lhůtám. Navzdory tomu k nárůstu nekvalitních hodnocení v Krkonoších zatím spíše nedochází. Ba naopak, dle mé zkušenosti z poslední doby poptávka po pečlivých hodnotitelích v Krkonoších spíše roste. Zaměstnanci Správy KRMAP se totiž snaží nekvalitní hodnocení rozporovat, a to může vést např. k průtahům při zjišťovacím řízení, z nichž mají investoři obavy. Příliš velké rozdíly v nazírání různých dotčených subjektů na stejné téma a s tím spojené průtahy však mohou být samy o sobě problémem. Obírají totiž zdejší ochranu přírody o cenné komodity – srozumitelnost a důvěryhodnost.

CO S TÍM?

Prvním krokem ke zlepšení kvality naturových hodnocení by měla logicky být eliminace chronicky nekvalitních hodnotitelů. To by teoreticky neměl být problém. Zdá se totiž, a to nejen na základě výstupů prezentované analýzy, ale i na základě obecnější zkušenosti, že kvalita hodnocení jednotlivých autorů zůstává v hrubých rysech v čase opravdu konstantní. Části nekvalitních hodnocení se lze tedy zbavit jednoduše neprodloužením autorizace k hodnocení jejich autorům. Nejméně kvalitní hodnocení mají závažné nedostatky

ve všech svých částech a prokazování jejich chabé úrovně není obtížnou úlohou.

Co se týká zákonných nároků na odbornost hodnotitelů, prezentované výsledky jasně ukazují, že snížení laťky by byl krok špatným směrem. Interpretace nasbíraných dat, dohledání a syntéza dat z literatury a zasazení výsledků do širšího kontextu jsou vysoce odborné činnosti, které často dělají problémy i současným odborně dobře připraveným autorizovaným osobám. Snahy centrálních orgánů ochrany přírody by zde tedy měly jít směrem přesně opačným, k podpoře dalšího odborného růstu hodnotitelů. V této souvislosti lze jen vyzdvihnout vzdělávací a diskusní setkání, která pro naturové hodnotitele donedávna pořádala nezisková organizace Ametyst. Za jejich důležitou součást jsem vždy považoval určitou neformálnost, kdy informace neproudí jen jedním směrem a kdy závěry jsou konsensem vyplývajícím z všeobecné diskuse mezi hodnotiteli. Ocenění zasluhuje i snaha samotného FOP o zprostředkování relevantních výstupů ekologických studií širší „ochranářské“ obci.

Neméně důležitým opatřením však je usnadnit hodnotitelům posuzování kumulativních vlivů, tedy nejnáročnější a zároveň nejdůležitější součásti hodnocení. Intenzita negativních vlivů MVE vyplývá totiž zejména z jejich vysokého počtu a z kumulace vlivů s dalšími vodohospodářskými díly a zásahy do koryta toků. Tím se principiálně

Efektivní formou podpory při hodnocení kumulativních vlivů tak mohou být odborně podložené konsenzuální standardy pro hodnocení významnosti vlivů.

neliší od velké většiny ostatních hodnocených záměrů v Krkonoších, jejichž vliv je dán primárně četností nikoliv velikostí. Postupně se zvyšující počet záměrů tak vystavuje hodnotitele velice náročnému rozhodnutí, jestli právě jimi hodnocený objekt nemá ve spojení s předešlými záměry významně negativní vliv. A to často za situace, kdy u mnoha předešlých záměrů v okolí byl významně negativní vliv vyloučen a záměr povolen, kdy jím posuzovaný záměr bývá v relativních číslech jen malým přídatkem k již existujícím vlivům a kdy odborné podklady z logiky

věci neposkytují samy o sobě informace pro jednoznačné stanovení míry vlivu. Rozhodnout za této situace o přítomnosti významně negativního vlivu vyžaduje velkou pečlivost při sběru podkladových dat, intelektuální poctivost k jejich opravdu objektivnímu vyhodnocení, nadhled k tomu vidět posuzovaný záměr v souvislostech, odvahu vymanit se z řady bezproblémových hodnocení předchozích záměrů a přesvědčivost a výřečnost k obhajobě svého názoru před investorem. Jinými slovy hodnotitele s osobnostním profilem T. G. Masaryka, kterých zřejmě není mezi autorizovanými osobami více než v jiných oborech.

Efektivní formou podpory při hodnocení kumulativních vlivů tak mohou být odborně podložené konsenzuální standardy pro hodnocení významnosti vlivů. Takových standardů existuje již nyní v různých metodických materiálech relativně velké množství. Propracovaný systém prezentoval například na setkání autorizovaných osob ve Velkém Oseku Dirk Bernotat z německého úřadu pro ochranu přírody (Bundesamt für Naturschutz). Velice zjednodušeně řečeno ukazují, jakou celkovou plochu naturového stanoviště či kolik jedinců naturového druhu dohromady je povoleno investorům zničit předtím, než dojde ke stanovení významně negativního vlivu. V podstatě stejný princip jsme použili při stanovení limitů celkového záboru naturových lučních stanovišť v Krkonoších (více viz články v Ochráně přírody 2/2011). O něco volnější způsob nastavení standardů využila Eva Chvojková s kolektivem v Příručce k hodnocení významnosti vlivů na předměty ochrany lokalit soustavy Natura 2000, kterou vydalo MŽP v roce 2011. Ukazují, jaké klíčové faktory vzít v potaz při hodnocení vlivů na modelové předměty ochrany Nature 2000 a jakou intenzitou tyto faktory obvykle působí. Za důležité faktory pro hodnocení vlivů na vránku obecnou jsou prohlášeny např. kvantitativní parametry stavu populace vránky, stavu toku, stavu migrační průchodnosti, vždy v místě zásahu i jeho okolí. Nesmíme zapomenout ani na standardy uvedené ve výchozí metodice naturových hodnocení zveřejněné MŽP v roce 2007. Podle ní mohou být už jednotky procent ovlivněného druhu či stanoviště v dané EVL důvodem pro stanovení významně negativního vlivu. Problém však tkví v zavádění standardů do hodnotitelské praxe. Na vině jsou

dle mého názoru především nedostatky v evidenci dosavadních vlivů v území. Bez důvěryhodné evidence dosavadních záměrů a vlivů, která umožňuje zjistit aktuální stav naplňování standardů a případné překročení prahových hodnot, připomínají standardy skleněné berle, které sice hezky vypadají, ale opřít se o ně nelze. Sběr podkladových dat je velice náročná úloha, která je pro samotné hodnotitele jen stěží řešitelná. Současný stav evidence záměrů v Česku je přitom neuspokojivý. V obecné rovině je sice nutno ocenit např. databáze projektů procházejících procedurou EIA či SEA (www.cenia.cz). V případě krkonošských vodohospodářských děl je však tato databáze spíše zavádějícím zdrojem informací, protože těžiště kumulativních vlivů na krkonošských tocích pochází od dlouhodobě existujících staveb a zařízení, jež procedurou EIA neprošla. Tak například při filtraci záměrů na Úpě na území EVL Krkonoše jsem v databázi našel oznámení záměru jediné MVE, ale jejich aktuální počet je jedenáct, a to nepočítám odběry pro vodárenské účely

a pro zasněžování technickým sněhem. Zde tedy leží klíčová úloha správců území směrem k hodnotitelům: shromažďovat souhrnná data a činit je dostupnými a klíčová úloha jejich nadřízených orgánů jim k této činnosti poskytnout podporu a podporu. Přidanou hodnotou této piplavé a časově náročné práce může být, že dobře dostupná data nemají jen svou informační hodnotu, ale že mají zároveň i roli „výstražného znamení“ a sama o sobě nenásilnou formou vybízejí hodnotitele k důkladnějšímu hodnocení kumulativních vlivů. Mám-li na tomto místě zmínit konkrétní příklad funkčních standardů, pak všeobecné využití limitů celkového úbytku lučních porostů hodnotiteli v Krkonoších přičítám právě systematické a dobře přístupné evidenci aktuálního stavu úbytků (tabulka s údaji je nyní dostupná i na www.krnap.cz/natura-2000). Co říci na závěr? Rád bych věřil, že výše uvedené nedostatky naturových hodnocení jsou jen kosmetické vady na kráse procesu naturového hodnocení, že záměry malých vodních elektráren skutečně představují za-

tím pouze mírně negativní vlivy na vrunku obecnou a že až přijde jednou „na lámání chleba“, většina hodnotitelů bude schopna významně negativní vliv nového záměru rozpoznat a stanovit. Poněkud vágní způsob vedení argumentace v mnoha prezentovaných naturových hodnoceních, a zejména samotná obtížně uchopitelná kumulativní povaha vlivů posuzovaných záměrů, však nemluví ve prospěch tohoto optimistického scénáře. K podpoře smysluplnosti celé hodnotící procedury je proto dle mého názoru zapotřebí naordinovat užívání „stravovacích doplňků.“ Těmi jsou funkční standardy pro hodnocení významnosti vlivů a systematická evidence záměrů s vlivy na naturové předměty ochrany, která podmiňuje užívání standardů v praxi. Absence léčebné kúry zvyšuje riziko vzniku deprese nejen u vranky, ale i u mnoha dalších naturových předmětů ochrany, a nakonec možná i u naturových hodnotitelů samotných.

INZERCE

VÝPRAVY ZA PŘÍBĚHY ČESKÉ PŘÍRODY

Vyberte si z nabídky exkurzí a foto workshopů

Datum: Akce

9. května	exkurze: okolí Telče
16. května	exkurze: louky Bílých Karpat
23. května	exkurze: bývalý vojenský prostor Milovice
29. - 31. května	foto workshop: České středohoří
7. června	exkurze: Louky a bažiny Železných hor
13. června	exkurze: Praha - Petřín
13. června	exkurze: Borkovická blata na Táborsku
13. června	exkurze: bývalý vojenský prostor Ralsko
13. června	exkurze: Perninské rašeliniště v Krušných horách
14. června	exkurze: Výsypky u Litvínova
12. - 14. června	foto workshop: Bílé Karpaty
26. - 28. června	foto workshop: Českobudějovické rybníky

Lektoři:

**Čestmír Vitner, Jana Vitnerová
Ondřej Konvička, Jiří Němec
Pavel Marhoul, Jaroslav Zámečník
Jan Hodač
Jan Horník, Miloš Dudycha
Jaroslav Cepák, Pavel Špryňar
Daniel Abazid, Jiří Řehounek
Pavel Vonička, Martin Pudil
Vladimír Melichar, Jan Matějů
Ondřej Volf, Jiří Vojar
Ondřej Prosický
Jan Hodač**

Účast na exkurzích je bezplatná. U vícedenních workshopů je bezplatné vedení lektorem, účastníci si hradí pouze ubytování a stravu.

Více informací a registrace na akce: eva.cepakova@beleco.cz, 602 665 542.

Organizátor projektu je Beleco.

beleco

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejska a Norska v rámci projektu „Příroda, koho to zajímá“ (reg. č. EHP-CZ02-OV-1-016-01-2014).

PLAVEBNÍ STUPEŇ DĚČÍN ANEB SALÁMOVÁ METODA PO ČESKU ZLEPŠENÍ PLAVEBNÍCH PODMÍNEK NA ŘECE LABI

PETR BAUER

Ing. PETR BAUER

Pracuje přes dvacet let na AOPK ČR, SCHKO Labské pískovce jako botanik. Koordinuje monitoring, územní plánování, zajišťuje managementová opatření v krajině a spolupráci se zemědělskými subjekty, podílel se na vyhlášení NP České Švýcarsko. Zabývá se dlouhodobě problematikou ochrany přírody a krajiny a invazními druhy rostlin.

OHLÉDNUTÍ DO MINULOSTI

V úvodu úvahy o této problematice se vrátím do období let 1992-1998, kdy byla na pořadu výstavba jezu v Dolním Žlebu. Mohutný odpor veřejnosti při projednávání záměru tehdy přesunul plánované stavební aktivity Hydroprojektu a Vodohospodářského rozvoje a výstavby do oblasti Českého středohoří. Argumenty stavbařů o nemožnosti stavby na jiném místě náhle opadly a stavební aktivity se přesunuly do lokality v okolí Malého Března. Po silném „zeleném odporu“ a nesouhlasném stanovisku EIA ke stavbě jezu v lokalitě Malé Březno došlo ke zpětnému přesunutí záměru do oblasti Prostředního Žlebu.

V průběhu posledních 10 let probíhal proces, kdy Správa CHKO Labské pískovce ustála i odvolací proces v řízení o nesouhlasu

stavby na Plavební stupeň Děčín (aktuální stav) – byť posun stavby je pouze o 300 metrů proti proudu směrem k Děčínu.

DĚČÍN 1993

V Děčíně se ve dnech 25. - 26. září 1993 konala jedna z velmi významných konferencí k problematice ochrany a významu řeky Labe a možnostech staveb. Vybral jsem z několika referátů zajímavé informace, které by podle mého názoru neměly „zapadnout“. Pokud se podíváme do více jak dvacetileté historie na fakta uváděná v září roku 1993 z konference Labe – řeka současnosti a budoucnosti a srovnáme je se skutečným vývojem, dojdeme k zajímavým zjištěním.

Mezi referujícími byl například pan Dipl. Ing. Finke (Wasser und Schifffahrtsdirektion Ost Berlin), který zadal studii o přepravě

Monumentálnost labského kaňonu lze poměřovat v rámci evropského i světového významu.
Foto Petr Bauer

se stavbou jezu Prostřední Žleb. Změna zákona o vydávání stanovisek orgánů ochrany přírody ve čtvrtých zónách v CHKO nastartovala přesun stavby do IV. zóny CHKO Labské pískovce a změnu názvu

na řece Labi. Výsledkem byla prognóza s přepravními výkony 15 mil. tun. O tom, jestli se tato prognóza naplnila, si lze udělat jednoznačný názor. V této době byl na vynaloženou jednu marku provozních

nákladů na údržbu plavební dráhy získá dvacet feniků při přepravě prognózovaných 15 milionů tun.

Ing. Oldřich Rajchl citoval rok 1988, kdy se v oblasti řeky Labe odehrávala přeprava ve spádové oblasti v objemu 25 mil. tun/rok. Na československou flotilu v době rozkvětu plavby připadalo okolo 1,8 mil. tun/rok. Na základě prognóz roku 1993 němečtí experti odhadovali nárůst dálkové přepravy o 100% na objem okolo 57 mil. tun/rok v roce 2000. Pro české přepravce to znamenalo podle těchto odhadů přepravit 4,7 mil. tun/rok a české odhady přepravy v roce 2000 po labsko-vltavské cestě uvažovaly o přepravě 14,7 mil. tun/rok.

V roce 2011 byl vypracován koncepční materiál rozvoje lodní dopravy v Německu, který měl schválit německý parlament a v tomto materiálu se předpokládá v úseku Magdeburg – Hřensko s přepravou zboží o objemu 0,1 mil.tun/rok pro období do roku 2025 (Gütertransport Prognose 2025).

Zajímavá hra s čísly a ukázka zcela pomýlených prognóz a představ o vývoji objemu a způsobu přeprav. Podle současných skutečností řeka Labe již nebude významnou dopravní tepnou - tuto úlohu převzaly jiné flexibilnější dopravní systémy v různých směrech. Obecnou otázkou zůstává, zda by se lodě při takovýchto úvahách na řeku Labe vůbec vešly.

Velmi progresivní referát přednesl pracovník podniku Povodí Labe, Ing. Václav Jirásek, který dokonce označil některé

ekonomické aspekty v oblasti výroby elektrické energie formou vodních elektráren a předpokládaných zisků za spekulativní. Vyhodnocení přepravy z pohledu struktury přepraveného zboží nám říká, že v roce 1992 tvořilo 86% energetické uhlí v objemu

Prognózy v otázkách odhadu vývoje přeprav na řece Labi dlouhodobě byly a jsou velmi nadhodnocené a nepřesné, nerespektují vývoj struktury českého průmyslu a poptávky po přepravě.

2,68 mil. tun/rok. Zbýlých 14% připadlo na mezinárodní přepravu, což činilo 0,43 mil. tun/rok. Závěr Ing. Jiráska k této skutečnosti byl vyjádřen slovy: „Tyto fakty signalizují velmi slabou vazbu ekonomiky státu na vodní dopravu“. Po odečtení od celkového objemu přeprav 3,11 mil. tun/rok se dostáváme k reálnému číslu objemu přeprav 0,4 mil. tun/rok na řece Labi, o čemž v řádu jednotek hovoří i prognóza Gütertransport Prognose 2025. Závěr referátu zdůraznil neekologičnost záměru, nezpůsobilost projektu z pohledu veřejné prospěšné stavby a ztrátovost investice z pohledu státu.

POHLED DO SOUČASNOSTI

Přes výše zmíněné skutečnosti se v aktuálních materiálech ŘVC ČR vytisknutých na

propagaci Plavebního stupně Děčín dozvíme následující informace:

Plavební stupeň Děčín nám přinese spolehlivé podmínky pro lodní dopravu, vylepší se infrastruktura města Děčína, rekreačně klidové zóny, nová cyklostezka, proběhne sanace problematických míst říčního koryta, sanace břehových linií v blízkosti řeky Labe, elektrická energie pro celé město Děčín bez průmyslových objektů, která bude pomocí podzemního kabelu rozvedena do rozvodny v Děčíně, odstraní plavci proklínanou plavební úžinu Heger, provoz ekologické lodní dopravy s ponorem 1,4 m po dobu 365 dní v roce¹.

V rámci zprovoznění vodní cesty zlevní železniční a silniční doprava, tisíce malých rekreačních plavidel končících s plavbou na státní hranici bude moci plout dále do nitra České republiky a v neposlední řadě dojde k dynamickému rozvoji plavby zahraničních lodí s ubytováním a nastane ekonomický růst a vznik pracovních míst.

HLAS Z EVROPY

Dotaz na Evropskou Komisi, položený členkou Evropského parlamentu paní Franziskou Keller (Verts/ALE), říjen 2010 (výběr otázek č. 2 a 3)

Je si Komise vědoma skutečnosti, že část českého Labe ovlivněná výstavbou plavebního stupně nebyla dosud prohlášena chráněnou oblastí podle směrnice o stanovištích², a to navzdory skutečnosti, že plánovaný plavební stupeň se nachází na území Chráněné krajinné oblasti Labské pískovce? Jaký názor zastává Komise ve vztahu ke stížnostem mnoha českých ekologických organizací, které poukazují na to, že dotčená část volně tekoucího českého Labe nebyla prohlášena nebo registrována jako chráněná oblast podle ustanovení směrnice o stanovištích?

Je si Komise vědoma toho, že výstava plavebního stupně Děčín má být spolufinancována z fondů Evropské Unie? Má Komise přístup k analýze nákladů a přínosů, a pokud ano, k jakým výsledkům tato analýza dospěla?

Odpověď Evropské Komise prostřednictvím Komisaře pro životní prostředí pana. J. Potočnicka

Komise si je vědoma, že oblast „údolí řeky Labe“ nebyla českými úřady dosud oficiálně navržena jako součást sítě

Rekreační kolesové parníky pluly a plují i při nízkých stavech vody na řece Labi. Foto archiv

¹Šefara M. (2011): Plavební stupeň Děčín, informační leták 2011, ŘVC ČR.

²Směrnice Rady 92/43/EHS ze dne 21. května 1992 o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Pozn. překl.

Šípatka střelolistá – vzácnější druh bahnitějších břehových partií. Foto Petr Bauer

Natura 2000. To vede ke geografickým nedostatkům, které se dotýkají několik druhů a stanovišť, zejména bobra (*Castor fiber*) a lososa obecného (*Salmo salar*), pro něž byla povinnost zařadit tuto konkrétní lokalitu [do sítě Natura, pozn. překl.] uzavřena v dubnu 2006 na biogeografickém semináři pro Kontinentální biogeografickou oblast. Tyto nedostatky dosud nebyly českými orgány nikdy řešeny. Biogeografický proces však pokračuje: na začátek roku 2011 je naplánováno setkání věnované českým návrhům na zařazení nových lokalit. Toho se zúčastní zástupci českých orgánů (úřadů), nevládních organizací, nezávislých odborníků – vědců a Evropské Komise.

Komise si je vědoma toho, že navigační projekt zahrnující úsek Labe mezi Střekovem a česko-německou hranicí je na orientačním seznamu velkých projektů zahrnutých v rámci Operačního programu Doprava pro Českou republiku. Tento seznam obsahuje všechny projekty určené pro spolufinancování ze strany EU v programo-

V případě realizace jezů na Labi dojde k plošné urbanizaci břehů řeky Labe a konečné likvidaci zbytků přírodních hodnot na českém úseku v prostoru Ústí – státní hranice s Německem.

vém období 2007-13. Protože však nebyl dosud uzavřen postup posuzování vlivů na životní prostředí, včetně příslušného

posouzení vlivů na lokality Natura 2000, Komise se domnívá, že projekt nebude předložen ke spolufinancování, dokud nebude v plném rozsahu zajištěno dodržení rámcové směrnice o vodě, směrnice EIA³ a směrnice o stanovištích. Ze stejného důvodu Komise dosud neobdržela analýzu nákladů a přínosů, která by měla žádost o projekt při předkládání Evropské Komisi doprovázet.

ÚVAHY A BUDOUCNOST?

Politici zástupci a veřejnost jsou prostřednictvím intenzivní kampaně, financované z veřejných prostředků prostřednictvím ŘVC ČR, přesvědčovány o nezbytnosti výstavby jezů na řece Labi. Realnost ekonomického zázraku po výstavbě jezů je v rozumně smýšlející společnosti v nedohlednu.

Tato problematika se stala i politickým tématem a osobně to považuji za fatální

Koncepce výstavby jezů na Labi se ve dvou desetiletích velmi významně změnila a lze se jen domnívat, jaký je skutečný cílový stav záměru.

Vize ekonomického zázraku po výstavbě jezů na Labi je nereálná a je spíše „háčkem“ na evropské a státní finance, které lze využít na zlepšení průmyslové infrastruktury v jiných perspektivních odvětvích. V případě realizace jezů na Labi dojde k plošné urbanizaci břehů řeky Labe a konečné likvidaci zbytků přírodních hodnot na českém úseku v prostoru Ústí – státní hranice s Německem.

Problém určité části společnosti je ve způsobu vnímání a chápání přírodních hodnot, tj. něčeho hmotného, co naše současná i minulá společnost nefinancovala.

Celkově je oceňování přírody tj. něčeho, kam společnost nevládá veřejné prostředky, velmi složitá a proto srovnávání hodnot vložených do „vodních cest“, slovy technika

Nevhodný typ soulodí používaný na proudících řekách. Foto Petr Bauer

z pohledu fungování státu. Tj. subjektu hospodařícího s financemi, právními a společenskými normami, které jsou upravovány na základě politického, a nikoliv odborného, zadání.

Prognózy v otázkách odhadu vývoje přeprav na řece Labi dlouhodobě byly a jsou velmi nadhodnocené a nepřesné, nerespektují vývoj struktury českého průmyslu a poptávky po přepravě.

Zcela jsou opomíjeny rezervy v přepravních možnostech železniční dopravy (ty činí okolo 40%) a není vůbec využito nástrojů na přenesení přepravy zboží na tuto dopravní cestu.

je velmi problematické a nepoměřitelné s přírodními hodnotami řeky Labe, slovy biologa.

Z úst zastánců jezů na řece Labi slyšíme často o investovaných 160 miliardách do vodních cest. Není na místě vyslovit otázku: Nemělo by být právě těchto 160 miliard mezní hodnotou vloženou ze státních prostředků do vodních cest, která by již neměla být překročena s ohledem na ekonomickou návratnost pro společnost a uchování přírodních hodnot řeky Labe?

³Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/42/ES ze dne 27. června 2001 o posuzování vlivů některých plánů a programů na životní prostředí (EIA).

VÝVOJ OBORU REVITALIZACE DROBNÝCH VODNÍCH TOKŮ

KAREL VRÁNA, MICHAELA VEJVALKOVÁ

ČLÁNEK SE ZABÝVÁ VÝVOJEM OBORU REVITALIZACE DROBNÝCH VODNÍCH TOKŮ OD ROKU 1992 DO SOUČASNOSTI. POPISUJE PŘÍSTUPY K ŘEŠENÍ PROBLEMATIKY V JEDNOTLIVÝCH ČASOVÝCH ÚDOBÍCH. DÁLE UVÁDÍ POŽADAVKY NA PODKLADY PŘI ŘEŠENÍ REVITALIZAČNÍCH AKCÍ A SOUČASNÉ PŘÍSTUPY K NÁVRHU A REALIZACI TĚCHTO STAVEB.

Doc. Ing. KAREL VRÁNA, CSc.
místopředseda zkušební komise pro
autorizaci v oboru Stavby vodního
hospodářství a krajinného inženýrství
při ČKAIT, člen komise pro rybí přechody
při AOPK Praha a externí expert
projektu LIFE CORCONTICA

Ing. MICHAELA VEJVALKOVÁ
autorizovaná inženýrka v oboru Stavby
vodního hospodářství a krajinného
inženýrství, jednatelka firmy KV+MV
AQUA, spol. s r.o., kde projektuje různé
typy vodohospodářských staveb

Revitalizace toků je v České republice poměrně mladým oborem. V roce 1992 byl v České republice zahájen na základě usnesení vlády ČR č.373/1992 Sb. Program revitalizace říčních systémů, finančně podporovaný ze státního rozpočtu a metodicky řízený Ministerstvem životního prostředí ČR. Cílem Programu revitalizace říčních systémů bylo napravování důsledků rozsáhlé devastace vodního režimu krajiny.

VÝVOJ OBORU REVITALIZACE DROBNÝCH VODNÍCH TOKŮ

Po zavedení Programu revitalizace říčních systémů byla pozornost investorů zaměřena převážně na výstavbu malých vodních nádrží, v podstatně menší míře na revitalizace vodních toků. Důvodem byla jasnější koncepce návrhu a výstavby malých vodních nádrží, menší počet vlastníků dotčených pozemků a dostatečný počet vhodných profilů pro výstavbu nových nádrží, či pro rekonstrukci nádrží zrušených. Zkušenosti s řešením revitalizačních akcí nebyly do té doby v našich podmínkách známy, nebyly k dispozici žádné odborné podklady a první stavby tohoto typu byly řešeny převážně způsobem „pokus – omyl“. Dalším problémem byl nedostatek odborných publikací, z této doby lze jmenovat např. publikaci „Řeky pro život“ (Králová H. - ed., 2001), která je překladem ze zahraničního originálu, dále publikaci „Revitalizace vodního prostředí“ (Just T., 2003). Návrhy revitalizačních drobných vodních toků se postupem času měnily a vyvíjely. Od počátečních „nesmělých“ pokusů, které někdy z dnešního pohledu ani revitalizacemi není možno nazývat, po novodobé akce, které jsou dnes dávány za příklad vhodně provedených revitalizací.

Na Program revitalizace říčních systémů navázal po jeho skončení Operační program infrastruktura, dále Operační program Životní prostředí a v letošním roce by měla být zahájena další etapa Operačního programu Životní prostředí. Všechny tyto podpůrné finanční programy využívají i dotací z Evropské unie.

Od roku 1992, kdy byly zahájeny realizace prvních revitalizačních akcí až po dnešní dobu, je možno vymezit přibližně 3 vývojové fáze, které však nelze přesně časově ani věcně ohraničit.

Bezejmenný přítok Jindřichovického potoka, k.ú. Horní Rasnice, Liberecký kraj, realizace 2010.

1. etapa realizace revitalizačních akcí

První etapa navrhování a realizace revitalizačních akcí spočívala v úplném zachování původního koryta, a to

Revitalizace Otročínského potoka, k.ú.Otročín, Karlovarský kraj, realizace 2014. Foto Karel Vrána

z hlediska trasy, průtočného profilu, opevnění a zpravidla i příbřežní vegetace. „Revitalizační efekt“ byl dosahován vkládáním kamenných a dřevěných prahů, jízků, přehrážek a tůní do původního profilu koryta. Idea revitalizace spočívala ve snížení průtočné rychlosti ve zdržích nad vzdouvacími objekty, a tím i v možnosti ukládání sedimentu v těchto prostorách. Dalším v té době používaným argumentem bylo prokysličení vody přepadem na jednotlivých objektech. Tento vliv se však prokázal jako zcela zanedbatelný.

Výhodou tohoto způsobu revitalizace byly zejména minimální nebo nulové problémy vlastnických vztahů, koryto i břehová hrana byly zpravidla ve vlastnictví investora revitalizační akce, nebylo třeba řešit problémy se zůstatkovou hodnotou opevnění koryta (opevnění zůstalo v korytě), jednoduchost provádění (malá technika, 2 pracovníci, rychlá výstavba, nepatrné poškození pozemků v okolí objektu) a nízké finanční náklady na realizaci.

2. etapa realizace revitalizačních akcí

Druhá etapa realizace revitalizačních akcí již znamenala kvalitativní posun v řešení problému. Řešení vycházelo ze skutečnosti, že revitalizační efekt může splnit pouze koryto, které bude mít při nízkých průtocích dostatečnou hloubku pro zajištění života

a migrace organismů, zajistí různorodost rychlostí v příčném i podélném profilu, umožní kontakt vody v toku s okolním prostředím a koryto nebude současně

zničeno při zvýšených průtocích.

Řešení spočívalo v návrhu nové trasy toku, zpravidla obloukovité až meandrující, čímž došlo k prodloužení délky toku, a tím ke snížení podélného sklonu dna a zmenšení

Princip revitalizací upravených toků spočívá v současné době ve změně trasy koryta, vytvoření nového koryta vhodného tvaru i velikosti průtočného profilu a vybudování koryta bez těžkého opevnění.

průtočných rychlostí. Nové koryto bylo navrhováno výrazně mělké, tím i významně méně kapacitní. Při zvýšených průtocích došlo poměrně brzo k vybřežení vody, a tím bylo koryto chráněno před poškozením. Staré koryto je v této etapě zahrnuto výkopovým materiálem nové trasy.

Podmínkou pro realizaci tohoto způsobu revitalizací byly zejména vhodné vlastnické vztahy na dotčených pozemcích (pozemky ve vlastnictví investora akce nebo ochota vlastníků pozemky prodat či směnit za státní půdu), pozemky podél toku nejsou intenzivně zemědělsky využívány a nemají vysokou bonitu a v řešeném pásu se nenacházejí žádné objekty ani zařízení,

kteřá nesmí být ani občasné zaplavována. Kompromisním řešením, tvořícím přechod mezi první a druhou etapou revitalizací vodních toků tvořilo tzv. optické rozvlnění trasy. Tato úprava spočívá v ponechání trasy dna v původní podobě a střídavém zmírnění sklonů svahů. Opticky tato úprava působí tak, že břehové hrany tvoří vlnovku. Plocha mírnějších svahů (ve sklonu až 1:10) je využita pro výsadbu doprovodné vegetace. Toto řešení však nespĺňuje základní požadavky revitalizace, zejména zachovává velkou hloubku dna koryta pod úrovní terénu a nové koryto je vysoce kapacitní.

3. etapa realizace revitalizačních akcí

Třetí etapa tvoří v současné době nejvyšší vývojový stupeň poznání v oblasti revitalizace drobných vodních toků. Jedná se o komplexní pojetí revitalizační akce, kde do řešení je kromě vlastního toku zahrnuto i širší okolí (zejména údolní niva), případně celé povodí toku.

Revitalizace spočívá zejména ve volbě nové trasy koryta, v zásadní změně hloubky dna (menší zahloubení) a ve výrazně menším průtočném profilu. Koryto je dimenzováno tak, aby bez vybřežení provedlo pouze průtok např. půlletý nebo třicetidenní (viz dále). Při těchto průtocích je průtočná rychlost dostatečně malá, aby nedošlo k zásadnímu poškození neopevněného nebo jen lokálně opevněného koryta, při větších průtocích voda vybřeží a protéká celou údolní nivou. Části původního koryta mohou být ponechány, jsou však propojeny vodou z nového koryta pouze zdola, tj. nejsou průtočné a tvoří tůně. Do těchto tůní je možno vyústit při vhodných výškových podmínkách drenážní systémy. Kromě toho je možno v rámci údolní nivy vybudovat boční tůně, napájené buď nepřímo podzemní vodou nebo propojením s korytem revitalizovaného toku. Nová trasa může být navržena s případným větvením koryta, zachováním slepých ramen, na novém korytě s vytvořením tůní nebo mokřadních ploch.

Současný trend

Princip revitalizací upravených toků spočívá v současné době ve změně trasy koryta, vytvoření nového koryta vhodného tvaru i velikosti průtočného profilu a vybudování koryta bez těžkého opevnění.

Trasa původních upravených koryt toků se skládá prakticky vždy z dlouhých přímých úseků a střídavých kruhových oblouků, což

neodpovídá přirozené trase neupravených koryt. Nová trasa revitalizovaného koryta je tvořena převážně kruhovými oblouky malých poloměrů (řádově jednotky metrů) s krátkými příkými úseky. Vlivem toho dochází jednak k mírnému prodloužení trasy, a tím ke snížení podélného sklonu dna koryta a zmenšení rychlostí protékající vody.

Průtočný profil původních upravených koryt je téměř bez výjimek lichoběžníkový se

Revitalizovaný vodní tok musí být průchodný pro vodní organismy, jejichž migrace vodním tokem je v dané lokalitě žádoucí a přirozená.

sklony svahů 1 : 1,5, což neumožňuje např. přístup zvěře k toku, koryto je poměrně hluboké, obvykle kolem 1,4 m. Tím dochází k zaklesnutí hladiny podzemní vody v okolní nivě na hloubku, odpovídající úrovni dna koryta. Revitalizovaná koryta mají obvykle mísovitý tvar, s větší šířkou než hloubkou (cca dvojnásobnou), dno koryta je pod úrovní terénu cca 0,3 až 0,5 m (dle návrhového průtoku).

Na rozdíl od upravených koryt toků, kde kapacita koryta byla navrhována na minimálně průtok jednoleté vody (spíše dvou nebo pětileté), návrhový průtok pro revitalizovaná koryta se volí hodnotou třicetidenní vody, případně vody půlleté, výjimečně jednoleté vody.

Původní koryto upraveného toku se v rámci revitalizace zahrne zeminou, protože by mohlo odvádět vodu z revitalizovaného toku, jehož dno je výše než dno původního toku. Vzhledem k výrazně menším rozměrům revitalizovaného koryta oproti původnímu korytu je v rámci akce nedostatek zemního materiálu na úplné zahrnutí původního koryta. Proto se na původním toku navrhuje neprůtočné tůně, které jednak tvoří klidové prostory pro život vodních živočichů, jednak zajistí vyrovnání bilance výkopů a násypů. Tyto tůně jsou plněny podzemní vodou a jsou zdola napojeny na revitalizované koryto. Hladina vody v tůních je fixována dřevěným nebo kamenným prahem.

Součástí revitalizace toku i nivy je výsadba doprovodné vegetace, která se vysazuje jednak v okolí tůní tak, aby nezastiňovala hladinu tůně, jednak skupinově podél revitalizovaného toku. Podmínkou správného

návrhu výsadeb je souhlas odboru životního prostředí s navrženou skladbou, která musí odpovídat místním podmínkám. Nepůvodní nebo okrasné dřeviny jsou z hlediska ochrany přírody nepřijatelné.

PODKLADY A PODMÍNKY PRO REVITALIZACI DROBNÝCH VODNÍCH TOKŮ

Zájem investora o výstavbu je prvním předpokladem pro úspěch revitalizační akce. Ujasnění cíle revitalizace je třeba akcentovat zejména u soukromých subjektů nebo obcí, větší investoři (podniky Povodí, Lesy ČR) zpravidla již mají v této oblasti jasno.

Majetkové poměry na uvažované lokalitě mohou být pro přípravu akce likvidující. Na rozdíl od „bodových“ staveb, jako jsou např. vodní nádrže, jsou revitalizační stavby stavbami „liniovými“, kde mohou být stavbou dotčeny desítky vlastníků. Vlastnímu projektovému řešení by mělo předcházet zpracování jednoduchého záměru nebo studie proveditelnosti, kde hlavní důraz by měl být kladen na průzkum ochoty vlastníků řešit vlastnické vztahy (prodej, věcným břemenem). Ideální lokalita pro revitalizaci je taková, kde řešený tok prochází luční tratí, je trvale a dostatečně vodný a majitelé, resp. uživatelé okolních pozemků souhlasí se změnou trasy koryta a se snížením povodňové zabezpečení.

Rozměry koryta by měly odpovídat lokalitě a vodnosti. Podle současných přístupů je vhodné navrhnout mělčí a užší koryta, která mnohem lépe splní požadavky revitalizace – koryto je lépe zapojeno do krajiny a lépe koresponduje s hladinou podzemní vody v okolí. Menší koryto je výhodnější i z hlediska jeho stability. Při povodňových průtocích dojde brzy k vybrežení a vlastní koryto pak není devastováno, protože není dosaženo extrémních hloubek a rychlostí. Voda protékající inundací většinou na korytě nezpůsobí vážnější škody.

Opevnění revitalizovaného koryta by mělo být výjimkou a navrženo pouze na základě posouzení rychlostí průtoku vody a stability koryta. Ve většině případů postačí pouze zajištění stability dna, aby nedocházelo k jeho zahlubování. Ideální návrh revitalizovaného koryta je takový, který se obejde zcela bez spádových objektů, protože podélný sklon toku je změnou délky trasy upraven do takového sklonu, který zajistí nevymílací rychlosti.

Hydrologické poměry toku - zvyklostí je, že koryta vodních toků se dimenzují na návrhové průtoky velkých vod. Při revitalizacích je ale z hlediska funkce navržené úpravy důležitější průtokový režim při průtocích minimálních. I při nich by měla být zachována průchodnost toku nebo alespoň určité minimální hloubky vody. V praxi je některými projektanty využívána

Revitalizace Otročinského potoka, k.ú.Otročín, Karlovarský kraj, realizace 2014. Foto Karel Vrána

Návrh správné trasy musí vycházet z výše uvedených charakteristik nivy a toku, velmi často je správnější trasa volně vlnovitá, v bystřinných polohách i poměrně přímá, složená z lomených úseků podle sklonu údolnice. Meandrování je přirozené spíše v méně sklonitých polohách se širokou nivou.

tzv. voda Q1/2 („půlletá“) nebo $Q_m = Q_{30d}$ (třicetidenní).

Kvalita vody v toku může být rozhodujícím kritériem pro realizaci či likvidaci záměru revitalizace. Jak vyplývá z pojmu revitalizace, jedná se o znovuoživení toku a požadovat oživení ve vodách silně znečištěných je ilusorní.

MIGRAČNÍ PROSTUPNOST

Z hlediska úseku toku je ideální, pokud revitalizací vznikne co nejdelší nepřerušovaná migrační cesta, napojená shora i zdola na přirozené vodoteče. Jako nevhodné z tohoto pohledu jsou naopak úseky, ohraničené z obou stran neprostupnou překážkou typu vodní nádrže, tvrdě opevněného koryta

Revitalizovaný vodní tok musí být průchodný pro vodní organismy, jejichž migrace vodním tokem je v dané lokalitě žádoucí a přirozená. Prioritně je třeba respektovat druhy, pro něž je migrace součástí životního cyklu (vývoj, rozmnožování, zajištění potravy). Při revitalizačních úpravách je třeba využívat migračně

Zpravidla postačí stabilizovat profil vtoku a výtoku.

Podrobně se problematikou migrační prostupnosti toků zabývá TNV 75 2332 zařízení pro migraci ryb a drobných vodních živočichů přes překážky v malých vodních tocích.

Revitalizace Drachtinky jako součást víceúčelového parku Domova seniorů Hlinsko, realizace 2013. Foto Karel Vrána

apod. Jsou-li ale sledovány určité specifické zájmy, je samozřejmě možno zvolit i takový úsek, za předpokladu dodržení ostatních zásad.

Obecně migračními překážkami v toku jsou spádové objekty příliš vysoké, bez dostatečné hloubky v podjezí i nadjezí, trubní propustky, nepřiměřeně hrubé kamenivo v pohozu a úseky s tvrdým a hladkým opevněním při malých průtocích.

prostupné spádové objekty (zdrsněné skluzy, stupně s rampou apod.).

Součástí koryta by měly být i tůně pro přežití organismů v dobách přísušku. Tyto tůně ale není nutno většinou budovat jako těžce opevněné objekty. Velmi často postačí prosté rozšíření a zahlobnutí koryta. Vzhledem k tomu, že zde přirozeně bude docházet ke zklidnění proudění, není nutno je opevňovat více než zbytek koryta.

OSVĚTA U DODAVATELE

Při vlastní realizaci stavby je třeba přímý kontakt projektanta s dodavatelem stavby. Řada i kvalitních dodavatelů nechápe dosud význam revitalizací toků a proto se snaží koryta přehloubit, aby byla schopna provést průtoky, na něž bylo dimenzováno koryto. Dobrá informovanost dodavatele je účelná i z toho důvodu, že dodavatelé si při realizaci potkávají s místními obyvateli, kteří pochopitelně nechápou, proč koryto s kapacitou např. pětileté vody je nahrazováno tak malým korytem. Při vysvětlení důvodu této změny dochází i k ovlivnění pozitivního myšlení široké okruhu místních obyvatel.

ZÁVĚR

Obor revitalizace vodních toků sbírá informace a pozitivní i negativní zkušenosti již 23 let. Od prvních pionýrských pokusů se postupně dostal tento obor k dnešnímu, již poměrně modernímu přístupu. Na základě těchto poznatků byla navržena a realizována řada staveb v různých oblastech. Určitě by bylo účelné pokusit se zhodnotit realizované stavby z hlediska jejich funkčnosti a významu pro krajinu.

Plnou verzi textu neleznete [zde](#).

DOPORUČENÁ A POUŽITÁ LITERATURA

1. EHRLICH, P., GERGEL, J. et al.: *Metodické pokyny pro revitalizaci potoků. /Metodika 20/1966./ Praha: Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, 1996. 72 s., 2 příl.*
2. EHRLICH, P., ZUNA, J., NOVÁK, L., ŠLECHTA V., KŘOVÁK, F.: *Revitalizační úpravy potoků - objekty. [Metodika 14/1994.] Praha, Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy 1994, 76 s.*
3. GERGEL J.: *Hydrobiologické a hydrochemické hodnocení provedených revitalizací potočních koryt a niv, MŽP Praha 2000, 2002*
4. GERGEL, J. et al: *Revitalizace drobných vodních toků, MZe ČR, VÚMOP Praha, Metodická pomůcka, Praha 1999, VÚMOP Praha, 13 s. + příl., ISSN 1210-1672*
5. JUST, T. et al.: *Revitalizace vodního prostředí. 1. vyd. Praha: AOPK ČR, 2003. 144 s.*
6. JUST T. a kol.: *Vodohospodářské revitalizace a jejich uplatnění v ochraně před povodněmi, Ekologické služby, AOPK ČR a MŽP ČR Praha, 2005, 3259 s., ISBN 80-239-6351-1*
7. KRÁLOVÁ, H. (ed): *Řeky pro život. 1.vyd. Brno: ZO ČSOP Veronica, 2001. 440 s. ISBN 80-238-8939-7*
8. MACURA V., HALAJ P. (2013): *Úpravy a revitalizace vodních tokov, STU Bratislava, 228 str., ISBN 978-80-227-3925-2*
9. ŠEDIVÝ V., VRÁNA K. (2011): *Vodní hospodářství – Hydraulika, malé vodní nádrže, revitalizace krajiny, VOŠ vodního hospodářství a ekologie Vodňany, 235 str., ISBN 978-87096-14-7*
10. VRÁNA K. a kol.: *Hodnocení použitých metod a objektů při revitalizaci potočních koryt a malých nádrží, Praha 2002*
11. VRÁNA, K. a kol.: *Revitalizace malých vodních toků, CONSULT Praha, 2004, 60 s., ISBN 80-902132-9-4*
12. VRÁNA K. a kol. (2009): *Revitalizace krajiny, skriptum, JČU České Budějovice, 150 str., ISBN 978-80-7394-160-4*
13. ZUNA J.: *Hydromorfologické parametry potočních koryt, Metodický podklad pro projektování revitalizace vodopisné sítě malého povodí, MŽP ČR, Praha 1994*
14. ZUNA J.: *Zákonitosti transformací potočního dna, Metodika úkolu GA-ČR ev.č. 526/96/1040, VÚMOP Praha, 1996*
15. ZUNA J.: *Revitalizace malých povodí, VaV 610/2/96. dílčí zpráva PÚ 06, AOPK ČR, 1998*

OCHRANA A PÉČE O OHROŽENÁ STANOVIŠTĚ

ROZHOVOR S LUKÁŠEM ČÍŽKEM

JAN DUŠEK

Mgr. LUKÁŠ ČÍŽEK, Ph.D.

Entomolog zabývající se ekologií a ochranářskou biologií lesů a stepí mírného pásu. Pracuje na Entomologickém ústavu Biologického centra AV ČR, přednáší na Jihočeské univerzitě i jinde.

Máte zkušenosti s výzkumem po celém světě, znáte tropy, Kavkaz, Sibiř. V České republice se soustředíte zejména na oblast soutoku Moravy a Dyje, čím je tato oblast zajímavá?

Oblast lužních lesů při soutoku Moravy a Dyje je biologicky jedno z nejbohatších území nejen u nás, ale i v rámci celé střední Evropy. Žije zde spousta organismů, které nejjí jinde u nás a v západní Evropě jsou buď vyhynulé nebo tam nikdy nežily. Tato oblast je unikátní v tom, že je zde zatím vysoká biodiverzita.

Proč zatím? Jsou tam nějaké vlivy, které negativně biodiverzitu ovlivňují?

Problém je v tom, že toto území je sice sběratelem mnoha národních i mezinárodních ochranářských titulů a statutů, ale chráněné prakticky není. Není zde žádné velkoplošné chráněné území, rezervace chrání méně než 2 % tamních lesů, což je míň než například na území hlavního města Prahy, kde tvoří rezervace okolo 10 %. A především se v tomto území hodně rychle těží dřevo, během let 1990 – 2009 se podařilo vytěžit přes 25 % tamních

lesů. Výrazně se změnila věková skladba porostů. Kolem roku 1990 zhruba polovinu rozlohy lesů tvořily stromy starší 80 let, dnes tvoří jen 25 % rozlohy, a naopak lesy mladší 40 let tvoří zhruba polovinu rozlohy území. Plošně jsou nejvíc zastoupeny paseky až porosty do 10 a porosty do 20 let, tedy to, co se vyrubalo v posledních 10 a 20 letech. Pak následují porosty, které vznikly na místě lesů vytěžených kolem druhé světové války, tedy v době, kdy se lesy obecně hodně těží.

Je-li hlavním problémem na soutoku těžení, je hlavním cílem požadovaná bezzásahovost?

To určitě není. Bezzásahovost je v nížinných lužních lesích podobným problémem jako rychlé těžby, možná je to z dlouhodobého hlediska problém ještě větší. Dochází zde ke dvěma jevům, za prvé k tomu, že dub, který potřebuje pastvu nebo zásah velkého savce (krávy, koně, člověka), aby dokázal zmladit, tak v hustém bezzásahovém lese nemá šanci a mizí. Zároveň na dub je vázáno obrovské množství organismů, je to nejbohatší strom u nás, co se biodiverzity

*I velmi nadprůměrný entomolog pobije nejvíce hmyzu, když sedí za volantem. Průměrný řidič kamionu má za rok na svědomí podstatně více hmyzích živočů než všichni nadšení sběratelé dohromady.
Foto Lukáš Čížek*

na něj navázané týče. Druhá část problému je, že toto území je ještě dnes bohaté na mnoho starých stromů, mohutných starých dubů, které nerostly původně v zapojeném lese, ale volně. Tyto stromy jsou poměrně nízké, jen nějakých 20 - 25 m vysoké. V bezzásahovém režimu je přerostou jiné stromy. Staré stromy pak nemají šanci v jejich konkurenci přežít a velmi rychle umírají. To je dnes vidět v NPR Cahnov - Soutok i Ranšpurk, kde většina starých stromů leží na zemi a tleje, ale není tam za ně žádná náhrada. Biologická hodnota území se pravděpodobně v nejbližší budoucnosti výrazně sníží.

Tedy prosvětlování, ke kterému dochází, když zahynou tyto velké stromy, nestačí?

To bohužel nestačí, protože v okamžiku, kdy dub umírá, je již přerostlý jinými stromy, navíc takto malá světlina v lese není v podstatě vidět. V NP Podyjí děláme studii, kde máme paseky velikosti 40 x 40 metrů, což je výrazně větší než světlina, která vznikne po jednom stromu. Paseky máme vždy ve dvojicích, jednu v lese a druhou na kraji lesa a pozoruje zde obrovský rozdíl v abundanci a diverzitě organismů, které se na těchto pasekách vyskytují. Paseka v lese je ztracená a plno zvířat jí nenajde. To znamená, že když v lese spadne byť obrovský strom, tak vzniklá světlina nebude pro mnoho světlomilných organismů dostatečně velká.

Zmiňoval jste vliv pastvy kopytníků. Dnes je lesní pastva zakázaná, proč tomu tak je a pomohlo by plošné zavedení pastvy, zejména skotu?

Lesní pastva je zakázaná poměrně dlouho, tvrdí se, že ji zakázala již Marie Terezie, ale Dušan Utínek kdesi zjistil, že lesní pastva byla celoplošně zakázána až za komunismu. Marie Terezie ji zakázala jen tam, kde to škodilo. Tedy u nás je lesní pastva zakázaná teprve pár desetiletí a její obnova by byla samozřejmě velice žádoucí. Problémů je několik, především je zde fakt, že i tam, kde pastva zakázána nebyla, se pase stále méně. Je to extenzivní způsob využívání krajiny, který se dnes příliš nevyplácí. Návrat lesní pastvy je ale velice žádoucí do rezervací, chráněných území. Vlastník lesa by si měl sám určit, k čemu les využije, zda produktem lesa bude dřevo nebo mléko či hovězí maso. K zákazu lesní pastvy dnes už není důvod, naopak bychom jí měli podporovat, protože naše

Oostvaardersplassen, zkráceně nová divočina v Holandsku. Několik kilometrů čtverečních na dohled od Amsterdamu, se stády koní, krav a obrovskými hejny ptáků, kde si člověk připadá trochu jako na afrických pláních. Rozhodně zajímavý koncept péče o přírodu. Foto Lukáš Čížek

lesy jsou na přítomnost velkých býložravců zvyklé od pradávna. Už od druhohor neexistovalo v podstatě na světě místo, kde by rostliny žily bez nějakého svého velkého predátora, spásáče. Přírodu jsme spásáčů zbavili až nedávno my. A je to stav velice umělý a nešťastný, na pastvu a krajinu jí vytvořenou totiž potřebuje velmi podstatná část evropské přírody.

Pro jaký typ lesa je lesní pastva vhodná? Proč státní lesy nedovolí plošně zavést pastvu v chráněných územích, kde stát řekl, že se má chránit nějaký přírodní fenomén? Vedou se k tomuto problému nějaká jednání?

Nemůžeme chtít po produkčních lesnících, aby zaváděli ochrannářskou metodu, která u nás není nikde vyzkoušená. Nemáme rezervaci, kde by lesní pastva probíhala v nějakém viditelném měřítku. A tudíž nemáme žádné referenční území, kde bychom zájemcům, soukromým vlastníkům lesa, ukázali, že lesní pastva les nezničí, ale naopak ho může udělat hezkým. A případné snížení výnosu z lesa je vykompenzováno něčím jiným. Není možné vinit státní lesy, že nepasou, problém je na straně ochrany přírody. Obnovit lesní pastvu musíme v chráněných územích, pak teprve můžeme očekávat, že se někdo rozhodne to také zkusit jinde.

Máme nějaké příklady dobré praxe - referenční příklady - na pařeziny, světlé či střední lesy?

Je to zhruba 10 let, kdy jsme vydali s Martinem Konvičkou a Jirkou Benešem brožurku, kde řešíme ochranu biodiverzity nížinných lesů. O výmladkovém hospodaření a dalších metodách aktivní ochrany se těch 10 let intenzivně hovoří, nad tématem bádají vědecké týmy a ročně proběhne několik seminářů. Ale výmladkových lesů máme nejspíš méně než v roce 2005. Vzniklo sice pár malých pokusných ploch, ale byl zlikvidován rozlehlý střední les u Moravského Krumlova. Takže když chci někomu ukázat fungující výmladkové hospodaření, stejně nezbyvá, než zajet do Rakouska.

Mluvíme o přírodě v lesích, také v programu rozvoje venkova se dozvíme, že pro podporu biodiverzity je vhodné méně hodnotné zemědělské plochy zalesňovat. Je skutečně pro biodiverzitu vhodné zalesňování?

Samozřejmě není. Rozloha lesů u nás za posledních 150 let vzrostla zhruba o polovinu. Z 22 % na 33 % rozlohy území. Lesy tedy zaznamenaly obrovský nárůst, ale zároveň lesní biodiverzita zaznamenala dost drastický pokles způsobený zejména zhrounutím a přechodem na pasečné

Tesařík alpský je jedním z našich nejkrásnějších brouků. Když už se nám ho málem podařilo vyhubit v bučinách, začal se šířit lužními lesy. Je jedním z mála ohrožených brouků, kterým pomohlo zhoustnutí našich nížinných lesů. To v posledním století vedlo k šíření živých dřevin tesaříka alpského, stínomilných javorů a jasanů. Foto Lukáš Čížek

hospodaření. A ačkoli biodiverzita našich lesů je na tom u nás poměrně špatně, ve srovnání s biodiverzitou bezlesí je na tom výborně. Dnes je cennější jakákoliv louka nebo stráň, pakliže je travnatá než nově vzniklý les, protože v nově vzniklých lesích nic biologicky hodnotného nežije a ještě několik století žít nebude. Zalesňování málo hodnotných zemědělských půd je z biologického hlediska to nejhorší, co nás může napadnout.

Pokud jsou plochy neobhospodařovány nebo nezalesňovány, tak v realitě samovolně zarůstají. Jak se tomu bránit?

Existují zde nějaké příklady dobré praxe? Možností je několik. Pokud není zarůstání podpořeno přímým vysazováním, může trvat desítky let, a přechod mezi lesem a loukou je biologicky zatraceně bohatý. Další možností je takové území občas zapálit, pojezdit tankem, motorkami nebo jinak vrátit sukcesii o kus zpátky. Není to drahé, jen je potřeba to provádět včas a s rozumem. Větší území je ideální oplotit a vypustit na ně dobytek, který nevyžaduje péči a je schopen venku fungovat celoročně. Takový projekt nedávno rozjela Česká krajina v bývalém vojenském prostoru v Milovicích, kde vypustili exmoorské poníky.

Aktuálně se hovoří o potřebě změny paradigmatu druhové ochrany u nás. Jak nahlížíte na dosavadní efektivitu zvláštní druhové ochrany v případě hmyzu?

V posledních 15 letech se periodicky diskutuje o tom, které druhy doplnit do seznamu zvláště chráněných druhů. Mnoho entomologů je proti doplnění jakéhokoli druhu. Zákonná ochrana totiž zatím žádnému hmyzu moc nepomohla. Může ale dojít ale k tomu, že lidé se začnou bát sdělovat údaje o výskytu chráněných druhů. Primárním cílem entomologa je sbírkový materiál. Samozřejmě jde o sběratelskou vášeň, jejím vedlejším produktem jsou ale velice důležité důkazy existence konkrétního druhu na konkrétním místě. Pohled do starých sbírek bývá děsivý. Nikoli proto, že jde o mrtvolky. Dnes bych musel objezdit půlku střední Evropy, abych nachytl to, co pilný sběratel v 19. století bez problémů nalovil „za barákem“ v běžné krajině. Zároveň jsou hmyzí populace většinou obrovské, sběrem jedinců je prakticky ohrozit nelze. A právě díky aktivitě amatérských entomologů získáváme informace o druzích a jejich výskytu, případně úbytku. Zákonná ochrana jedinců spojená s penalizací entomologů, kteří ve svých sbírkách nějaký chráněný druh téměř vždy mají, vede k tomu, že ochrana přírody přichází

o informace, kde co žije. A tím pádem to to nemůže efektivně chránit. Situace je často zcela absurdní. Malý kluk, který si do sbírky chytí roháče, může dostat pokutu, ale likvidace celých hmyzích populací (například zmiňované drastické těžby v jihomoravských lužích) zůstává bez reakce. Ochrana jedinců nemá u hmyzu smysl a může být spíše kontraproduktivní.

Jak by tedy měla účinná ochrana druhů v případě hmyzu vypadat?

V případě hmyzu by mělo jít především o ochranu stanovišť, nejde o ochranu jednotlivce. Není vhodné lidi od chráněných druhů izolovat a odhánět, protože se o nich nic nedozvědí a nemohou si k nim vybudovat vztah, který jim pomůže k jejich ochraně. Tedy měl by být kladen maximální důraz na ochranu stanovišť a minimální na ochranu jedinců. Každé dítě by mělo mít možnost doma chovat v teráriu naše žáby, čolky a užovky, nebo mít v entomologické krabici mrtvého roháče. Jen tak si k nim totiž může vytvořit vztah. Ochrana jedinců přilíží často sklouzává k úřední šikaně za drobnosti a opomíjení problémů podstatných.

Poslední otázka směřuje na obecný problém ochrany přírody. Kde vidíte jako nejpodstatnější a největší problém v ochraně přírody, který by stál za to vyřešit a který je snadno řešitelný?

Jestli je něco snadno řešitelného to nevím, ale problémů vnímám několik. Institucionální vedení ochrany přírody ustrnulo v 80. letech a novější metody ochrany přírody a managementu krajiny se u nás nepoužívají. Např. vypalování, polodivoký chov skotu či koní. Přitom v okolních zemích jsou tyto přístupy uplatňovány mnohem častěji. Ochrana přírody musí přijmout skutečnost, že lidské zásahy do přírody nejsou jenom škodlivé, jak to dodnes bývá vnímáno, ale i nezbytné, protože nahrazují činnost dříve běžných velkých savců. Dnes je člověk posledním, v krajině dosti běžným velkým savcem. Jeho činnost sice často škodí, ale často také prospívá. Takže je nutné rozlišovat negativní zásahy například do chráněných území od těch žádoucích, které jsou aktivní podporou ohrožených druhů.

Děkuji za rozhovor.

FÓRUM OCHRANY PŘÍRODY představuje svobodný myšlenkový prostor k diskusi, předávání informací a hledání řešení v různých aktivitách ochrany přírody. Zajišťuje svobodné vyjadřování názorů účastníků bez politických či institucionálních vlivů.

Je založeno na aktivním přístupu, vzájemné toleranci a ochotě účastníků shodnout se na konsensuálních výstupech.

FÓRUM OCHRANY PŘÍRODY umožňuje permanentní diskusi a předávání poznatků a názorů na internetových stránkách, pravidelných setkáních a prostřednictvím tohoto časopisu.

PODPOŘTE NAŠI ČINNOST

Aktivity Fóra ochrany přírody jsou zájemcům prozatím poskytovány zdarma, což se daří díky projektům a další podpoře. Do budoucna se ale neobejdeme bez Vaší pomoci.

Vaše příspěvky můžete posílat na účet 2200318661/2010, použijte variabilní symbol 333.

DĚKUJEME VÁM